

LIFE Integrētais projekts

A.5: Bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai pieejamo ekonomikas un finanšu instrumentu analīze

ATBALSTA MEHĀNISMI DABAS DAUDZVEIDĪBAS SAGLABĀŠANAI LATVIJĀ. SISTĒMAS IZVĒRTĒJUMS

(I daļa)

Atbildīgais par aktivitāti: Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
Iesaistītie partneri: Dabas aizsardzības pārvalde

2022

Dabas aizsardzības
pārvalde

Vides aizsardzības un
reģionālās attīstības
ministrija

KOKSNE • STĀDI • ATPŪTA

Pasauls
Dabas
Fonds

sadarbībā ar

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

HESPI
VIDZEMES
AUGSTSKOLA

Latvijas
Lauksaimniecības
universitāte

Saturs

Summary	3
Lietotie saīsinājumi	4
Ievads	5
I. Kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem	6
1.1. Normatīvais ietvars	6
1.2. Vides aspekti	9
1.3. Finanšu aspekti.....	11
1.4. Tiesiskie aspekti	12
1.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi	14
II. Atbalsta maksājumi par bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanu	24
2.1. Normatīvais ietvars	24
2.2. Vides aspekti	25
2.3. Finanšu aspekti.....	26
2.4. Tiesiskie aspekti	26
2.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi.....	27
III. Nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensēšana	28
3.1. Normatīvais ietvars	28
3.2. Vides aspekti	30
3.3. Finanšu aspekti.....	31
3.4. Tiesiskie aspekti	31
3.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi.....	34
IV. Zemes atpirkšana	34
4.1. Normatīvais ietvars	34
4.2. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi.....	35
V. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi.....	37
VI. Dabas resursu nodoklis.....	39
Secinājumi.....	41
Izmantotā literatūra.....	43
Pielikumi.....	46

Summary

This report was prepared within the LIFE Integrated Project “Optimizing the Governance and Management of the Natura 2000 Protected Areas Network in Latvia” LIFE19 IPE/LV/000010, Action A.5. The action aims at providing crucial baseline information for Action C.4 and its sub-actions, by studying and collecting information on the various economic instruments used to achieve biodiversity conservation objectives.

This report evaluates current system of economic and financial instruments used in the biodiversity conservation to achieve the desirable outcomes of the conservation measures.

The report is structured in several thematic blocks: compensations for restrictions on forestry activities – relevant legislation, environmental, financial, legal and social aspects; payments for biologically valuable grassland management - relevant legislation, environmental, financial, legal and social aspects; compensations for damages caused by animals of the specially protected non-game and migratory species – relevant legislation, environmental, financial, legal and social aspects; land purchase; exemptions of the Immovable Property Tax; Natural Resources Tax Law. Each of the blocks summarizes the relevant legislation, studies performed by relevant institutions, opinion of the relevant stakeholders, the problems identified and the research gaps. A summary of the problems identified and research gaps is provided.

The information obtained will be used to improve the existing one and to develop a new compensation system (Action C.4).

Partners involved in the Action A.5.: Ministry of Environmental Protection and Regional Development, Nature Conservation Agency.

Projekts “Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija” (LIFE19 IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature) tiek īstenots ar Eiropas Savienības LIFE programmas un VRAA finansiālu atbalstu.

Informācija atspoguļo tikai projekta LIFE IP LatViaNature īstenošanu redzējumu, Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildaģentūra nav atbildīga par šeit sniegtās informācijas iespējamo izmantojumu.

Lietotie saīsinājumi

ADSI – apvidi ar dabas un specifiskiem ierobežojumiem
AREI – Agrovides un ekonomikas institūts
BLA - bioloģiskās lauksaimniecības attīstība
DAP – Dabas aizsardzības pārvalde
DRN – Dabas resursu nodoklis
ES – Eiropas Savienība
ESB- Eiropas Savienības aizsargājami biotopi (Padomes Direktīvas 92/43/EEC par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību I pielikumā ietvertie biotopi)
FM – Finanšu ministrija
ĪADT - ģipāši aizsargājamas dabas teritorijas
LAD – Lauku atbalsta dienests
LAP – Lauku attīstības programma
LDF – nodibinājums "Latvijas Dabas fonds"
LIFE IP LatViaNature - projekts "Natura 2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija" (LIFE19IPE/LV/000010 LIFE-IP LatViaNature), kas tiek īstenots ar Eiropas Savienības LIFE programmas un Valsts reģionālās attīstības aģentūras finansiālu atbalstu
LLKC - SIA "Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs"
LMĪB - Latvija Meža ģipāšnieku biedrība
LMSP – biedrība "Latvijas Mežu sertifikācijas padome"
LOB – Latvijas Ornitoloģijas biedrība
LPS – biedrība "Latvijas Pašvaldību savienība"
LVAF – Latvijas Vides aizsardzības fonds
LVM – akciju sabiedrība "Latvijas valsts meži"
LVMI Silava - Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava"
MK – Ministru kabinets
MKPC - SIA "Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs" filiāle "Meža konsultāciju un pakalpojumu centrs"
NĪN - Nekustamā ģipāšuma nodoklis
PDF – nodibinājums "Pasaules dabas fonds"
VARAM – Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VK – Valsts kontrole
VMD – Valsts meža dienests
VPM - Vienotais platības maksājums
ZM – Zemkopības ministrija

Levads

Dabas vērtības sastopamas gan valsts, gan privātajās zemēs. Lai motivētu privātos zemes īpašniekus (apsaimniekotājus) īstenot dabas daudzveidības saglabāšanai nepieciešamos pasākumus, tiek attīstīti dažādi atbalsta mehānismi, t.sk. finanšu instrumenti.

Atbalsta mehānismi tiek attīstīti vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, tie palīdz zemes īpašniekam veikt zemes apsaimniekošanu, atbilstoši izvirzītajiem vides aizsardzības mērķiem, piemēram, veikt ES nozīmes zālāju biotopu apsaimniekošanu (pļaušanu, ganišanu). Otrkārt, šādi instrumenti palīdz nodrošināt līdzsvaru starp sabiedrības ieguvumiem (iespēja dzīvot labvēlīgā vidē) un privātpersonas īpašuma tiesību ierobežojumiem, piemēram, paredzot kompensāciju par būtiskiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT un mikroliegumos.

Galvenais uzsvars šajā izvērtējumā likts uz trīs kompensāciju blokiem: a) kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem; b) atbalsta maksājumi par bioloģiski vērtīgu zālāju uzturēšanu; c) kompensācijas par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem. Aplūkoti arī tādi mehānismi, kā zemes atpirkšana, nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi u.c.

Atbalsta mehānismi vērtēti, aplūkojot normatīvo ietvaru un analizējot šādus aspektus: a) vides - pienesums dabas vērtību saglabāšanā; b) finanšu – izmaksātās kompensācijas; c) tiesiskie – tiesu prakses analīze; d) sociālie, sabiedriskie – kā kompensāciju mehānismus vērtējusi sabiedrība, ieinteresētās puses.

Izvērtējuma uzdevums ir novērtēt Latvijas līdzšinējo dabas daudzveidības atbalsta mehānismu klāstu, identificējot mehānismus, kas snieguši nozīmīgu pienesumu Latvijas dabas daudzveidības saglabāšanā, kā arī izaicinājumus, kas risināmi, pilnveidojot līdzšinējo atbalsta mehānismu sistēmu.

I. Kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem

1.1. Normatīvais ietvars

Likums "Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās" (turpmāk – "Kompensāciju likums", spēkā kopš 2013.gada) paredz nosacījumus, saskaņā ar kuriem piešķirama kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldību izveidotajās ĪADT un mikroliegumos.

Kompensāciju likuma 2.panta pirmā daļa nosaka, ka kompensāciju par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās piešķir **ikgadēja atbalsta maksājuma veidā**.

Kompensāciju likuma 2.panta otrā daļa paredz, ka ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem **Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk - Natura 2000)** izmaksā normatīvajos aktos par lauku attīstības atbalsta piešķiršanu noteiktajā kārtībā **no attiecīgo ES fondu līdzekļiem**. Saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta trešo daļu ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem **mikroliegumos** var izmaksāt normatīvajos aktos par lauku attīstības atbalsta piešķiršanu noteiktajā kārtībā **no attiecīgo ES fondu līdzekļiem**.

Savukārt saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta ceturto daļu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldības nozīmes aizsargājamās teritorijās piešķir no valsts vai pašvaldības budžeta atbilstoši šim mērķim valsts vai pašvaldības budžetā paredzētajiem līdzekļiem.

Kompensāciju likuma 4.pants paredz, ka kompensācijas izmaksu administrē šādas institūcijas: DAP — ja tiesības uz kompensāciju no valsts budžeta saskaņā ar šo likumu piešķir valsts; pašvaldība vai tās noteikta institūcija — ja tiesības uz kompensāciju no pašvaldības budžeta saskaņā ar šo likumu piešķir pašvaldība. Savukārt kompensāciju, kuru izmaksā no ES fondu līdzekļiem, administrē atbilstoši normatīvajiem aktiem par ES atbalsta maksājumiem. Faktiski kompensāciju izmaksu nodrošina divas institūcijas:

Instiitūcija	Kompetence
LAD	Izmaksā kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem Natura 2000 teritorijās un mikroliegumos
DAP	Izmaksā kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts nozīmes aizsargājamās teritorijās

Saskaņā ar Kompensāciju likuma 5.pantu tiesības prasīt kompensāciju ir zemes īpašniekam, kura Īpašuma tiesības uz zemi nostiprinātas zemesgrāmatā. Ja zemes īpašums pieder vairākiem īpašniekiem, kompensāciju prasa tikai visi kopīpašnieki, savstarpēji vienojoties. Zemes īpašniekam ir tiesības prasīt kompensāciju, ja meža zemes platībai ir spēkā esoša meža inventarizācijas lieta. Kompensāciju no valsts vai pašvaldības budžeta nepiešķir tiešās un pastarpinātās pārvaldes institūcijām un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām. Zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata, ja par iepriekšējo gadu un

kārtējo gada ceturksni ir samaksāts NĪN. Ja zemes īpašniekam uzlikts naudas sods par pārkāpumiem vides jomā, kā arī ja viņa vainas dēļ videi vai mežam nodarīti zaudējumi, šī zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata tikai tad, kad viņš normatīvajos aktos par pārkāpumiem vides jomā noteiktajā kārtībā ir samaksājis naudas sodu un atlīdzinājis videi un mežam nodarītos zaudējumus (Saeima, 2013).

LAD kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar **MK 07.04.2015. noteikumiem Nr.171** "Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides, klimata un lauku ainavas uzlabošanai 2014.–2020.gada plānošanas periodā, kā arī pārejas laikā 2021. un 2022. gadā" (turpmāk - MK noteikumi Nr.171). Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr.171 62. punktā (skatīt 1.tabulu) (Ministru kabinets, 2015).

DAP kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar **MK 17.09.2013. noteikumiem Nr. 891** "Noteikumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kuriem pienākas kompensācija, tās izmaksas nosacījumiem, kārtību un apmēru" (turpmāk - MK noteikumi Nr.891). Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr.891 6.2. apakšpunktā (skatīt 1.tabulu) (Ministru kabinets, 2013).

1.tabula. Kompensāciju apmērs par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem (Ministru kabinets, 2013; Ministru kabinets, 2015)

Ierobežojums	Kompensācija (euro/ha/gadā)	
	MK noteikumi Nr.171	MK noteikumi Nr.891
aizliegta mežsaimnieciskā darbība; aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte	160	157
aizliegta galvenā cirte	120	128
aizliegta kailcirte	45	43

Līdz 2013.gadam spēkā bija **likums "Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos"**. Likuma 6.pants paredzēja, ka zemes īpašniekam ir tiesības prasīt atlīdzību par šādiem aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem:

- 1) jebkādas mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 2) galvenās cirtes (izņemot kailcirtes) aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 3) kopšanas cirtes aizliegums visa kalendāra gada laikā.

Jēdziens "atlīdzība" tika definēts kā *maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta, kas sedz zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, kuru zemes īpašnieks nevar iegūt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ.*

Likuma 8.pants noteica, ka atlīdzības piešķiršanu organizē šādas institūcijas:

- 1) DAP, ja tiesības uz atlīdzību saskaņā ar šo likumu piešķir valsts;
- 2) pašvaldība vai tās noteikta atbildīgā institūcija, ja tiesības uz atlīdzību saskaņā ar šo likumu piešķir pašvaldība.

Atbilstoši likuma 10.panta pirmajai daļai pēc tam, kad atbildīgā institūcija bija pieņēmusi lēmumu par atbildības pieprasījuma atbalstīšanu, tā pieaicināja ekspertus, kuri novērtēja atbildības apmēru.

Saskaņā ar likuma 11.panta otro daļu atbildību par noteikto mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu attiecīgajā mežaudzē aprēķināja un piešķīra vienu reizi (**vienreizējā kompensācija**) (Saeima, 2005a). Svarīgi norādīt, ka pieņemot Kompensāciju likumu, tā pārejas noteikumu 2.punktā tika iekļauta norma, ka, ja par kādu zemesgabalā esošu mežaudzi ir saņemta vienreizējā atbildība — maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta —, kas sedz aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, un nav uzlikti papildu mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, jaunu kompensāciju par attiecīgo mežaudzes platību nepiešķir un zemes īpašnieks nevar pretendēt uz zemes atpirkšanu.

Vienreizējo kompensāciju apmērs tika aprēķināts saskaņā ar **MK 21.03.2006. noteikumiem Nr.219** "Kārtība, kādā novērtē atbildības apmēru par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, kā arī izmaksā un reģistrē atbildību" (turpmāk - MK noteikumi Nr.219). MK noteikumu Nr.219 9.punkts paredzēja, ka atbildības apmēra aprēķinam (mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendāra gada laikā un mežaudze ir sasniegusi galvenās cirtes vecumu vai noteikts galvenās cirtes aizliegums visa kalendāra gada laikā) izmanto šādu formulu:

$$A_u = (\sum V_{\text{sort}} \times (C_{\text{sort}} - S_i) \times 1,13) - c, \text{ kur}$$

A_u – atbildības apmērs (sagaidāmie ienākumi no koksnes realizācijas);
V_{sort} – attiecīgā apaļa kokmateriālu iznākuma prognoze nogabalā (m³);
C_{sort} – apaļa kokmateriālu atbilstošā cena latos par 1 m³;
1,13 – atbildības apmēra korekcijas koeficients;
S_i – apaļa kokmateriālu sagatavošanas izmaksas;
c – meža dabiskās atjaunošanas izmaksas (kopšana pirms mežaudzes atzīšanas par atjaunotu), ja audze sasniegusi galvenās cirtes vecumu.

Savukārt, kopšanas cirtes aizliegumu aprēķiniem tika izmantota šāda formula:

$$A_u = (\sum V_{\text{sort}} \times (C_{\text{sort}} - S_i)), \text{ kur}$$

A_u – atbildības apmērs (sagaidāmie ienākumi no koksnes realizācijas);
V_{sort} – attiecīgā apaļa kokmateriālu iznākuma prognoze nogabalā (m³);
C_{sort} – apaļa kokmateriālu atbilstošā cena latos par 1 m³;
S_i – apaļa kokmateriālu sagatavošanas izmaksas (Ministru kabinets, 2006).

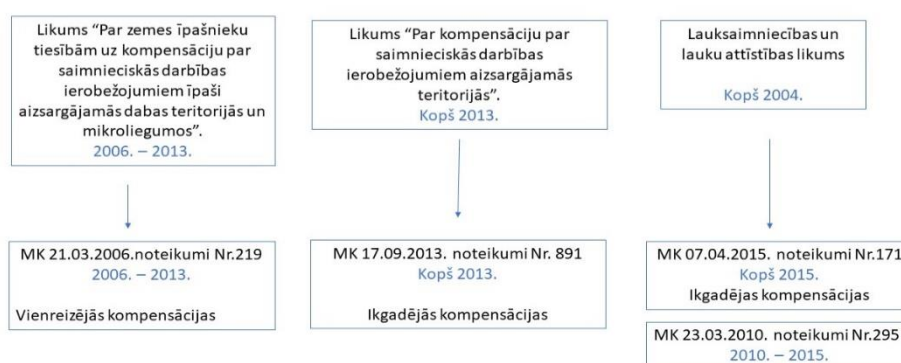
Līdz MK noteikumu Nr.171 pieņemšanai situācijās, kad pastāvēja iespēja kompensāciju maksājumus veikt no ES fondu līdzekļiem, spēkā bija **MK 23.03.2010. noteikumi Nr.295** "Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības lauku attīstības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides un lauku ainavas uzlabošanai" (turpmāk - MK noteikumi Nr.295).

MK noteikumu Nr.295 55.punkts paredzēja, ka Natura 2000 maksājumus meža īpašnieki var saņemt par meža zemju (izņemot purvus) platībām, kas atrodas Natura 2000 sarakstā saskaņā ar likumu "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" un kurās saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ĪADT aizsardzību un izmantošanu vai sugu un biotopu aizsardzību pēc stāvokļa kārtējā gada 1.aprīlī ir spēkā kāds no šādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem:

1. aizliegta mežsaimnieciskā darbība;
2. aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte;
3. aizliegta galvenā cirte;
4. aizliegta kailcirte.

MK noteikumu Nr.295 59.punkts paredzēja, ka ikgadējā atbalsta apmērs par vienu hektāru meža zemes, kurā ievēroti visi atbalsta saņemšanas nosacījumi, ir 80 *euro* (Ministru kabinets, 2010). Shematisku normatīvo aktu sasaisti skatīt 1.attēlā.

1.attēls. Normatīvie akti saistībā ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu kompensēšanu.

1.2. Vides aspekti

Pētījumi liecina, ka Latvijā ES nozīmes meža biotopus galvenokārt apdraud mežistrāde (īpaši kailcirtes), fragmentācija, biotopam neraksturīgu sugu ieviešanās, mežu nosusināšana un citi faktori. Lai gan ir gadījumi, kad meža biotopa kvalitātes uzlabošanas nolūkos īstenojamas aktīvas apsaimniekošanas darbības (tajā skaitā noteiktas mežsaimniecības darbības), tomēr vairumā gadījumu meža biotopu aizsardzībai piemēro pasīvu aizsardzību (neiejaukšanos) (Ikauniece (red.), 2017). Kompensāciju mehānisma esamība izriet no nepieciešamības noteikt dažāda līmeņa mežsaimnieciskās darbības ierobežojumus (ĪADT un mikroliegumos), lai mazinātu meža biotopus apdraudošo faktoru ietekmi. Tādējādi šī atbalsta mehānisma efektivitāte no vides skatupunkta vērtējama kopsakarībā ar to, vai noteiktie saimnieciskās darbības ierobežojumi veicinājuši dabas vērtību saglabāšanu.

Lai gan ir iespējams identificēt platības, kuru aizsardzību (meža daudzveidības saglabāšanu) ir sekmējis kompensāciju mehānisms, Latvijā netiek veikts specializēts pētījums par to, cik lielā mērā saimnieciskās darbības ierobežojumi ir veicinājuši dabas daudzveidības saglabāšanu.

LAD veikto maksājumu dati liecina, ka dažādu mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu rezultātā, dabas vērtību saglabāšana privātajās zemēs ikgadēji atbalstīta 34 - 49 tūkstošos hektāru (skatīt 2.tabulu). Piemēram, 2018.gadā lielākā daļa kompensācijas izmaksātas par kailcirtes aizliegumu (26 215 ha), savukārt par pilnīgu mežsaimnieciskās darbības aizliegumu (ietverot aizliegtu gan galveno cirti, gan kopšanas cirti) kompensēti 16 665 ha. Arī citos gados kompensāciju veidu savstarpējā proporcija bijusi

līdzīga (DAP, 2022; LAD, 2022). Papildus informāciju par LAD kompensāciju maksājumiem par Natura 2000 meža teritorijām no 2014. līdz 2021.gadam, t.sk. maksājumu sadalījumu pa ierobežojuma veidiem, iesniegumu skaitu un izmaksātajām summām, skatīt 1.pielikumā.

DAP izmaksāto ikgadējo kompensāciju apmērs ir ievērojami mazāks (skatīt 2.tabulu), kas saistīts ar to, ka normatīvie akti paredz iespēju kompensācijas izmaksāt no ES līdzekļiem un tikai gadījumos, kad īpašums nekvalificējas atbalsta saņemšanai no Eiropas Savienības fondu līdzekļiem, kompensācijas izmaksā DAP.

2.tabula. LAD un DAP kompensētās platības par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem (DAP, 2022; LAD, 2022)

Gads	LAD kompensētā platība (ha)	DAP kompensētā platība (ha)
2013		216
2014	34 391	429
2015	36 271	38
2016	38 460	89
2017	41 558	78
2018	44 402	97
2019	45 918	118
2020	47 976	43
2021	49 616	116

AREI atskaitē "LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019" vērtēts, "cik lielā mērā LAP ir devusi ieguldījumu vides uzlabošanā un ES bioloģiskās daudzveidības stratēģiskajā mērķī apturēt bioloģiskās daudzveidības zaudēšanu un ekosistēmu pakalpojumu degradāciju, un to atjaunošanu". Pētījumā norādīts, ka bioloģiskā daudzveidība atbalstītajās meža platībās ir saglabāta. Norādīts, ka meža zemēs nozīmīgākais pasākums ir M12, kurā tiek izmaksātas kompensācijas par dažāda veida mežsaimnieciskajiem ierobežojumiem Natura 2000 teritorijās. Pasākuma rezultativitāte ir augsta - 90%. Lai gan ieguldījums MV 4A attiecināms tikai uz 1,2% no Latvijas meža platībām. Tas saistāms ar to, ka nozīmīgākās Natura 2000 meža teritorijas ir valsts pārvaldībā. Programmas atbalsts ir bijis pozitīvs un nozīmīgs tieši privāto mežu īpašniekiem (Agroresursu un ekonomikas institūts, 2019a).

2021.gadā ĪADT un mikrolieģumos privātajās zemēs nozīmīgi mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi noteikti 79 459 ha platībā. No tiem 9 947 ha aizliegta mežsaimnieciskā darbība, 10 908 ha aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte, 8 656 ha aizliegta galvenā cirte, bet 49 948 ha aizliegta kailcirte (DAP, 2022). Ņemot vērā 2.tabulā norādītos datus, par lielāko daļu no mežiem, kuros noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi (ĪADT un mikrolieģumos), tiek izmaksātas kompensācijas. Vienlaikus jāņem vērā, ka šādi meži sastāda niecīgu daļu (~3%) no kopējās privāto meža īpašnieku platības. Līdz ar to kompensāciju maksājumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem privātajos mežos Latvijas meža dabas daudzveidības saglabāšanas kontekstā ir instruments ar ierobežotu ietekmi, ņemot vērā, ka tas ietekmē pavisam nelielu privāto mežu īpatsvaru.

Atbalsta mehānismu attīstības sakarā jāvērtē instrumenti, kas sniedzas arī ārpus ĪADT un mikroliegumu robežām. Piemēram, ES nozīmes meža biotopi privātajos mežos ārpus ĪADT un mikroliegumiem aizņem 42 455 ha platību, kuru saglabāšanai šobrīd nav pieejami atbalsta mehānismi.

1.3. Finanšu aspekti

Kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem tiek segtas no diviem avotiem: a) ES fondu līdzekļiem (izmaksā LAD); b) valsts budžeta. Pašvaldību iesaiste kompensāciju izmaksāšanā nav konstatēta, lai gan teorētiski šādas tiesības pašvaldībām pastāv saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta ceturto daļu (Saeima, 2013).

Kopš 2018.gada LAD kompensācijās izmaksātais apjoms katru gadu pārsniedzis 4 miljonus *euro* (skatīt 3.tabulu) (LAD, 2022). Papildus informāciju par LAD kompensāciju maksājumiem par Natura 2000 meža teritorijām no 2014. līdz 2021.gadam, t.sk. maksājumu sadalījumu pa ierobežojuma veidiem un iesniegumu skaitu, skatīt 1.pielikumā.

DAP kompensācijas no valsts budžeta līdzekļiem izmaksā tikai gadījumos, kad kompensācijas nevar izmaksāt no ES fondu līdzekļiem, piemēram, gadījumos, kad ierobežojumi noteikti ĪADT ārpus Natura 2000 teritorijām. Ņemot vērā, ka šādi gadījumi ir reti, izmaksāto kompensāciju apjoms ir neliels (skatīt 4.tabulu).

Aprēķinātās un izmaksātās vienreizējās kompensācijas no 2006. – 2016.gadam apkopotas 5.tabulā.

3.tabula. LAD ikgadējo kompensāciju maksājumi par Natura 2000 meža teritorijām (Lauku atbalsta dienests, 2022) (*provizoriskā summa)

Gads	Iesniegumu skaits	Platība (ha)	Summa (eiro)
2014	2168	34 391	2 595 000
2015	2695	36 271	3 165 000
2016	2874	38 460	3 459 000
2017	3665	41 558	3 696 000
2018	4032	44 402	4 118 000
2019	4178	45 918	4 196 000
2020	4389	47 976	4 415 000
2021	4587	49 616	4 645 000*

4.tabula. DAP izmaksātās ikgadējās kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem (DAP, 2022)

Gads	Zemes īpašumu/ iesniegumu skaits	Summa (<i>euro</i>)	Platība (ha)
2013	37	18 357	216
2014	102	69 069	429
2015	15	1 947	38
2016	26	4 144	89
2017	21	3 644	78
2018	21	9 605	97
2019	27	13 487	118
2020	16	3 051	43
2021	25	13 764	116

5.tabula. DAP izmaksātās vienreizējās kompensācijas (DAP, 2022)

Gads	Zemes īpašumu skaits	Summa (euro)
2006.-2010.	333	9 278 694
2012. (pēc Satversmes tiesas sprieduma)	2	44 618
2013. (tiem, kuriem atlīdzība aprēķināta 2009., bet nebija izmaksāta)	9	493 608
2015.-2016. (tiem, kuriem atlīdzība aprēķināta 2009.-2010., bet nebija izmaksāta)	14	444 076
Kopā:	358	10 260 997

Sabiedrībā pastāvīgi notiek diskusijas par kompensāciju apmēra samērīgumu ar noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem (papildus informācija 1.5. nodaļā).

1.4. Tiesiskie aspekti

Atbalsta mehānismu jautājums mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu kompensēšanas kontekstā vairākkārt vērtēts tiesu praksē. Visbiežāk tiesvedības ierosinātas saistībā ar mikroliegumu noteikšanu (nenoteikšanu) putnu aizsardzībai.

Šajā jomā liela nozīme ir arī tiesu praksei, kas saistīta ar īpašuma tiesību ierobežošanu (Satversmes 105.pants) un sabiedrības tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē (Satversmes 115.pants).

Judikatūrā nepārprotami nostiprināts, ka īpašuma tiesības var ierobežot.

LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 09.07.2010. spriedumā lietā SKA 35/2010 secinājis, ka: "(...) *tiesības uz īpašumu, ko privātpersonai garantē valsts, demokrātiskā tiesiskā valstī nav absolūtas. Pirmkārt, īpašumam ir jākalpo sabiedrības interesēm. Otrkārt, tiesības uz īpašumu var ierobežot, ja ierobežojumi ir noteikti ar likumu, tiem ir leģitīms mērķis un tie ir samērīgi. Satversmes 105.pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu veicināt un atbalstīt īpašuma tiesības, proti, pieņemt tādus likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, valstij ir arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā.*

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka īpašuma tiesības var ierobežot, bet ir jāpārbauda, vai ierobežojums ir attaisnojams, proti, vai:

- 1) tas ir noteikts ar likumu;
- 2) tam ir leģitīms mērķis;
- 3) tas ir samērīgs (proporcionāls) (Satversmes tiesa, 2002).

Par pirmajiem diviem kritērijiem (noteikts ar likumu un leģitīms mērķis) tiesu praksē lielu diskusiju nav. Tiesas vairākkārt norādījušas, ka dabas daudzveidības saglabāšana ir leģitīms mērķis īpašuma tiesību ierobežošanai.

Visbiežāk strīdu pamatā ir jautājums par saimnieciskās darbības ierobežojumu samērīgumu.

Satversmes tiesas 07.06.2012. spriedumā lietā Nr.2011-19-01 secinājusi, ka, izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa pārbauda:

- 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu (Satversmes tiesa, 2012).

Satversmes tiesa 19.03.2014. spriedumā lietā Nr.2013-13-01 secinājusi, ka, izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārlicinās par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā (Satversmes tiesa, 2014).

Administratīvās apgabaltiesas 10.11.2020. spriedumā lietā Nr. A420240118 secināts, ka: "(..) *mikrolieguma noteikšanai ir leģitīms mērķis – īpaši aizsargājamās putnu sugas – mazā ērgļa – efektīvai aizsardzībai. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti normatīvajos aktos ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Apgabaltiesa nesaskata, ka varētu tikt izmantoti citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē. Samērīguma vērtējumā pirmās instances tiesa pamatoti ņēmusi vērā, ka ne visā nekustamajā īpašumā tika noteikts mikroliegums un tā teritorija tikai nedaudz pārsniedza mikrolieguma minimālo lielumu. Tāpat mikrolieguma buferzonā netika noteikts vispārējs aizliegums veikt saimniecisko darbību, bet gan tikai ierobežojumi, kā arī tiesību normās ir paredzēts kompensējošs mehānisms. Lai arī tas ir mazāks nekā tad, ja īpašnieks mežu varētu izmantot bez ierobežojumu noteikšanas, tomēr sabiedrības ieguvums – dzīvot labvēlīgā vidē, kurā tiek veikti efektīvi pasākumi putnu sugu daudzveidības saglabāšanai un īpaši aizsargājamo sugu aizsardzībai – ir lielāks par meža īpašniekam noteikto ierobežojumu".*

Administratīvās apgabaltiesas 01.12.2020. spriedumā lietā Nr. A420237418 secināts, ka: "*jautājums par mikrolieguma izveidi prasa sabalansēt dažādas intereses, tostarp respektēt meža īpašnieka ekonomisko interesi. Izskatāmās lietas apstākļi norāda, ka mikroliegums ir noteikts iespējami mazākajā platībā. Un vispārīgi zaudējumi no lieguma pilnvērtīgi rīkoties ar meža nogabalu, kurā izveidots mikroliegums, tādējādi negūstot peļņu no mežsaimnieciskās darbības, sedzami no valsts noteiktās kompensācijas. Lai arī jautājums par kompensācijas apmēru nav izšķirams izskatāmajā lietā, no ziņām publiskajā telpā redzams, ka meža īpašnieki ir vērsušies valsts atbildīgajās institūcijās, aktualizējot diskusiju par kompensācijas apmēra nesamērīgumu ar saimnieciskajai darbībai noteikto ierobežojumu. Apgabaltiesa piekrīt, ka tam ir jābūt atbilstīgam kompensējošam mehānismam vides aizsardzības interešu nolūkā ietekmēto saimniecisko zaudējumu novēršanai".*

Administratīvās apgabaltiesas 15.07.2021. spriedumā lietā Nr.A420145720 secināts, ka: "*kompensācija kā tiesību institūts kalpo tiesisko interešu samērošanai, nosakot kompensāciju par tiesību uz īpašumu ierobežojumu. Attiecīgi kompensācijas apmērs ir tiesībpolitisks jautājums, ko apsver likumdevējs. Apgabaltiesa šīs lietas ietvaros nevar vērtēt tiesību normās paredzētā kompensācijas apmēra samērīgumu ar meža īpašniekam radīto īpašuma tiesību ierobežojumu, jo kompensācijas piešķiršana nav šīs lietas strīdus priekšmets. Savukārt kompensācijas, iespējams, nesamērīgi mazais apmērs nav kritērijs, kas ņemams vērā, lai lemtu par mikrolieguma izveidošanu".*

LR Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 09.07.2010. spriedumā lietā SKA 35/2010 secinājis, ka kompensācija tiek paredzēta tikai tad, ja saimnieciskās darbības ierobežojums ir būtisks, un tikai tiktāl, lai atsvērtu ierobežojuma nesamērību.

Tiesa šajā spriedumā arī secinājusi, ka: *"atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām pat īpašuma atsavināšanas gadījumā Eiropas Cilvēktiesību konvencija negarantē visos gadījumos tiesības uz pilnu kompensāciju. Sabiedrības interešu likumīgie mērķi var pieļaut atlīdzinājuma izmaksu mazākā apmērā, nekā pilna tirgus vērtība (sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999.gada 25.marta sprieduma lietā „Papachelas pret Grieķiju” 48.punktu). Taču, kā jau tika norādīts iepriekš, īpašuma tiesību ierobežojumam, kas saistīts ar valsts tiesībām kontrolēt īpašuma izmantošanu, ir jāsasniedz taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības vispārējām interesēm un indivīda pamattiesību aizsardzību"* (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts, 2010).

Apkopojot iepriekš minēto, līdzšinējā **tiesu praksē, skatot strīdus par mikroliegumu veidošanu, tiesas ir ņēmušas vērā to, ka Latvijā ir izveidots atbalsta mehānisms (kompensācijas) par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem.** Tiesu spriedumos nav secināts, ka kompensāciju apmērs būtu nesamērīgi mazs, raugoties no tiesiskā skatu punkta.

Pētījumā "Mikroliegumu veidošana privātajās meža zemēs. Zemes īpašnieka viedokļa nozīme mikroliegumu izveides procesā 2013.-2017.gadā" tika analizēti 210 VMD un DAP pieņemtie lēmumi par mikroliegumu izveidošanu un atteikumiem veidot tos privātās zemēs. Pētījumā konstatēts, ka 68% gadījumu zemes īpašnieks nav sniedzis viedokli par mikrolieguma izveidošanu, 14% gadījumu viedoklis ir pozitīvs, savukārt 18% gadījumu īpašnieks ir iebildis. Iebildumi pārsvarā bija saistīti ar finansiāliem apsvērumiem, minot, ka netiek kompensēti zaudējumi, kas rodas mežsaimnieciskās darbības aizlieguma dēļ, kā arī tika apšaubīti sugu un biotopu aizsardzības eksperta secinājumi par sugas esamību īpašumā. 11% gadījumu īpašnieka iebildums par mikrolieguma veidošanu tika ņemts vērā un mikroliegums netika izveidots, 13% gadījumu mikrolieguma platība tika samazināta, savukārt 76% gadījumu iebildums netika ņemts vērā un mikroliegums tika izveidots. Samazinot platību, tika ņemtas vērā īpašnieka saimnieciskās intereses, savukārt mikroliegums netika izveidots gadījumos, kad tas būtiski skartu īpašnieka ekonomiskās intereses, un kad dzīvotnes aizsardzību spēj nodrošināt spēkā esošais normatīvais regulējums (piemēram, īpašums jau atrodas ĪADT). Īpašnieku iebildumi par mikrolieguma veidošanu netika ņemti vērā gadījumos, kad bija nepieciešams izpildīt starptautiskās vides aizsardzības prasības; aizsargāt sabiedrības sociāli ekonomiskās intereses; nodrošināt mērķa sugas pamata būtiskās populācijas daļas aizsardzību; kā arī ievērot Satversmes 115.pantā noteiktās cilvēka pamattiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Pieņemot lēmumus par mikrolieguma izveidi, privātpersonas tiesību aizskārums un sabiedrības ieguvuma samērīguma analīze tika veikta tikai atsevišķos gadījumos (Baranovskis, 2019).

1.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi

Kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ilgstoši bijis aktuāls jautājums publiskajā diskusijā. Tas apspriests vairākās institūciju darba grupās, pētījumos un medijos. Lai risinātu

jautājumus, kas saistīti ar kompensāciju sistēmas pilnveidi, VARAM tika izveidota darba grupa¹, kas darbojās no 2019.-2020.gadam, tikās regulārās sanāksmēs un tika atjaunota 2022.gadā.

1. Darba grupas rezultāti un priekšlikumi normatīvo aktu grozījumiem (attiecībā uz mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem) tika apkopoti 2020.gada 18.decembra ziņojumā par kompensāciju sistēmas izmaiņām:

- Netika panākta vienošanās par izteiktajiem tālākminētajiem priekšlikumiem par nosacījumiem attiecībā uz kompensāciju veidiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, teritorijās, kurās saimnieciskās darbības ierobežojumi noteikti visa gada laikā:
 - Ja ir aizliegta jebkāda mežsaimnieciskā darbība vai aizliegta koku ciršana galvenajā un kopšanas cirtēs, ikgadējais maksājums tiek veikts no 60 gadu vecuma skuju koku mežaudzēs, no 50 - lapu koku mežaudzēs, un no 30 - apšu un baltalkšņu mežaudzēs;
 - Ja ir aizliegta koku ciršana galvenā cirtē, ikgadējais maksājums tiek veikts 10 gadus pēc pēdējās kopšanas cirtes, bet ne ātrāk kā 70 gadu vecumā skuju koku mežaudzēs, 60 gadu vecumā lapu koku mežaudzēs un 35 gadu vecumā apšu un baltalkšņu mežaudzēs;
 - Ja ir aizliegta koku ciršana kailcirtē, ikgadējais maksājums tiek veikts sasniedzot audzei ciršanas vecumu;
 - Ikgadējie atbalsta maksājumi ar pazeminātām likmēm par saimnieciskās darbības ierobežojumiem Natura 2000 un īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, ja platība mazāka par 1 hektāru.
 - Paredzēt iespēju īpašniekam izvēlēties alternatīvu variantu – līguma slēgšanu uz 10 gadiem, paredzot ikgadējas kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības, galvenās cirtes un galvenās cirtes un kopšanas cirtes aizliegumu 314 EUR/gadā un kailcirtes aizliegumu 90 EUR/gadā.
- Lai turpinātu diskusiju par koksnes tirgus vērtības/ kapitāla vērtības kompensēšanu 5 vai 10 gadu laikā:
 - ir nepieciešami kritēriji, kas nosaka prioritāro kārtību izmaksas nodrošinājumam;
 - jāsaprot, vai kompensācijas veids attiektos tikai uz no jauna veidotajiem mikroliegumiem vai arī uz īpaši aizsargājamām dabas teritorijām;
 - jāvienojas par kompensācijas piemērošanas un aprēķināšanas kārtību, ikgadējā maksājuma apmēru u.c. nosacījumiem.

Tālāk apkopoti galvenie ieinteresēto pušu viedokļi par nepieciešamajām izmaiņām esošajā kompensāciju sistēmā par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem un par nepieciešamajiem tālākiem kompensāciju sistēmas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem pilnveidojumiem.

¹ VARAM 2019.gada 18.septembra rīkojums Nr.1-2/116 "Par darba grupas izveidošanu kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos pilnveidošanai"; VARAM 2020.gada 30.janvāra rīkojums Nr.1-2/22 "Par darba grupas izveidošanu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos sistēmas pilnveidošanai"; VARAM 2022.gada 17.februāra rīkojums Nr.1-2/30 "Par darba grupas izveidošanu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos sistēmas pilnveidošanai"

2. leinteresēto pušu viedokļi par nepieciešamajām izmaiņām esošajā kompensāciju sistēmā par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem

- Kompensāciju apmērs un aprēķināšana:
 - DAP - esošās ikgadējo kompensāciju likmes ir jāpārskata, un aprēķinu formulas un pamatojums jāietver normatīvā akta anotācijā (DAP, 15.10.2019.).
 - LMĪB - gadījumos, kad aizliegta jebkāda mežsaimnieciskā darbība un aizliegta koku ciršana galvenajā cirtē un kopšanas cirtē, ir jāveic kokaudzes augošās koksnes krājas novērtējums un jākompensē vienreizēja kopējā vērtība, atbilstoši audzes vecumam un sastāvam, kā arī jākompensē ikgadējais vērtības pieaugums turpmākajos gados. Līdzīgu pieeju iesaka izmantot arī gadījumos, kad aizliegta koku ciršana galvenajā cirtē, kompensāciju apjomu nosakot, vadoties no konkrētās teritorijas apsaimniekošanas ierobežojumiem. Likumdošanā noteiktais kompensācijas apmērs kailcirtes aizlieguma gadījumā nenosedz zaudējumus pilnībā (LMĪB, 15.10.2019.).
 - LOB un LDF - esošās kompensāciju likmes būtu jāpārreķina pēc aktuālajiem datiem (LOB, 15.10.2019.).
 - LMSP - ikgadējās kompensācijas likmes noteikt 500-5000 vai vairāk EUR/ha apmērā, piebilstot, ka ir būtiska atšķirība vai saimnieciskās darbības aprobežojums skar baltalkšņa vai apšu audzi vai 120 gadus vecu A klases priežu audzi (LMSP, 15.10.2019.).
 - VMD - viens no zemes īpašnieku visbiežāk minētajiem argumentiem pret mikroliegumu izveidi ir netaisnīga kompensācija par privāto tiesību ierobežošanu (VMD, 15.10.2019.).
 - Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja) - 64% no respondentiem atbildēja, ka kopumā nav apmierināti ar kompensācijas apmēru; 16 % bija drīzāk neapmierināti ar kompensācijas apmēru, 14% respondentu bija drīzāk vai pilnībā apmierināti ar kompensācijas apmēru (LIFE IP LatViaNature, 2022).
 - Vairākums aptaujāto īpašnieku uzskata, ka netiek samērīgi kompensēti, kā arī nav līdzsvara starp dabas aizsardzību sabiedrības interesēs un mežu īpašnieku interesēm. Šī brīža kompensāciju apmērs par saimnieciskās darbības aizliegumu 160 EUR/ha gadā un par kailcirtes aizliegumu 45 EUR/ha gadā netiek uzskatīts par samērīgu (Dzenovska, 2018).
 - Meža īpašnieki (LMĪB projekta "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās" ietvaros 2019.gadā veiktā 255 īpašnieku aptauja) - viedoklis par ikgadējās kompensācijas apmēru apkopots 6.tabulā. Vidējais ikgadējās kompensācijas apmērs, ko meža īpašnieki vēlētos saņemt par mežsaimnieciskās darbības aizliegumu ir 404 EUR/ha, par kopšanas un galvenās cirtes aizliegumu – 376 EUR/ha, par galvenās cirtes aizliegumu – 420 EUR/ha, savukārt par kailcirtes aizliegumu – 449 EUR/ha. Lielākā daļa aptaujāto par mežsaimnieciskās darbības aizliegumu, kā arī kopšanas un galvenās cirtes aizliegumu vēlētos saņemt ikgadējo kompensāciju 200-299 EUR/ha apmērā, bet par kailcirtes aizliegumu – 100-199 EUR/ha apmērā (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019).
 - Sugu un biotopu aizsardzības jomas eksperti - kompensācijas apmērs būtiski ietekmē zemes īpašnieka attieksmi pret mikrolieguma veidošanu, to nepieciešams palielināt gan ĪADT, gan mikroliegumos (Baranovskis, 2017).

6.tabula. Meža īpašnieku vēlamais ikgadējās kompensācijas apmērs par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019)

Kompensācijas apmērs EUR/ha	<100	100-199	200-299	300-399	400-499	500-999	>1000
Aizliegta mežsaimnieciskā darbība	4%	19%	24%	17%	5%	20%	11%
Aizliegta kopšanas un galvenā cirte	5%	20%	29%	18%	9%	10%	9%
Aizliegta galvenā cirte	8%	21%	29%	13%	8%	11%	10%
Aizliegta kailcirte	10%	28%	25%	8%	3%	15%	11%

➤ Kompensāciju saņemšanas nosacījumi:

- DAP - lai vienādotu kompensācijas saņemšanas nosacījumus gan Natura 2000 teritorijās un mikroliegumos, gan ārpus tām, būtu jāvērtē nosacījuma par mežaudzes 20 gadu vecuma sliekšni vienādošana – svīturošana no MK noteikumiem Nr.891 vai arī MK noteikumu Nr.171 papildināšana, iespēja pieteikties kompensācijām vienu reizi vairāku gadu periodā, nevis katru gadu, kā arī minimālās īpašuma platības 1 ha atcelšana (DAP, 15.10.2019.).
- LOB un LDF - nemainoties pamatojumam kompensācijas saņemšanai, īpašniekam nevajadzētu katru gadu atkārtoti pieteikties kompensācijas saņemšanai (LOB, 15.10.2019.; LDF, 15.10.2019.).
- LMSP - ja ir aizliegta mežsaimnieciskā darbība, koku ciršana galvenajā cirtē, kailcirtē vai kopšanas cirtē, kompensācija būtu jāpiešķir, ja mežaudze sasniegusi vismaz 15 gadu vecumu. Kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, dabas pieminekļu – aizsargājamo koku un akmeņu – teritorijās, kā arī īpaši aizsargājamās teritorijās, būtu jāpiešķir no 0,01 ha (LMSP, 15.10.2019.).
- VMD - par saimnieciskās darbības ierobežojumiem mikroliegumos, kas izveidoti putnu aizsardzībai, būtu jāveic ikgadējie maksājumi ar nosacījumu, ka mikroliegumi ir izveidoti uz noteiktu termiņu, piemēram, uz 5 vai 10. Pēc noteiktā termiņa būtu jāveic izvērtējums jāpieņem lēmums par mikrolieguma aizsardzības statusa pagarināšanu. Tāpat būtu jāvērtē, vai normatīvajos aktos būtu jāietver nosacījums, ka zemes īpašniekam, pēc noteiktā termiņa, ir pienākums pieaicināt ekspertu kvalitātes izvērtējumam, grozot arī MK noteikumus par minimālajām prasībām eksperta atzinumā (VMD, 15.10.2019.).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja) - 55% respondentu norādīja, ka ir apmierināti vai drīzāk apmierināti ar pieteikšanās kārtību, 33% respondentu norādīja, ka nav apmierināti vai drīzāk nav apmierināti ar pieteikšanās kārtību (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).
- VMD - vienreizēja maksājuma gadījumā, aprobežojums būtu jāreģistrē Zemesgrāmatā, kā arī būtu nepieciešama atzīme par izmaksāto kompensāciju (VMD, 15.10.2019.).
- Dabas parka Abavas senleja apsaimniekošanā iesaistītajās pusēs:
 - iebilst, ka kompensācijas netiek saņemtas par platību, kas mazāka par 1 ha, jo netiek ņemts vērā, ka mazi nogabali, kas neatrodas viens otram blakus, kopā veido platību, kas lielāka par 1 ha;
 - iebilst, ka normatīvais regulējums šobrīd neparedz kompensācijas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargjoslās un pašvaldību noteiktās teritorijās;
 - attiecībā uz mikroliegumu izveidi mazajiem ērgļiem tiek minēts konstruktīvu diskusiju trūkums par mikroliegumiem alternatīvām dabas aizsardzības metodēm,

ņemot vērā, ka mikrolieguma izveides gadījumā, īpašumā esošais mežs vairs nav izmantojams personīgām vajadzībām un saimnieciskajai darbībai, saņemtā kompensācija nav samērīga ar negūto peļņu, savukārt sezonālais ierobežojums saimnieciskās darbības veikšanai neļauj veikt saimnieciskās darbības piemērotākajā laikā;

- uzskata, ka kompensācija būtu jāizmaksā arī gadījumos, kad palielināts ciršanas vecums, izmainīti pieslēšanās nosacījumi, samazinātas cirsmu platības, noteiktas aizsargjoslas (Dzenovska, 2018);
- Meža īpašnieki (LMĪB projekta "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās" ietvaros 2019.gadā veiktā 255 īpašnieku aptauja) - nepieciešams pārskatīt sen ieviestus ierobežojumus un regulāri izvērtēt, vai esošajos aprobežojumos un mikroliegumos ir saglabājušās dabas vērtība un kvalitāte, t.sk. no ainavu ekoloģijas viedokļa. Ekoloģiskie koki kailcirtē būtu jāaizstāj ar atbilstošiem kokiem blakus nogabalos vai kadastra vienībā (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019).

➤ Sadarbība:

- Dabas parka Abavas senleja apsaimniekošanā iesaistītās puses kā problēmas min:
 - neauglīgo sadarbību un attiecības starp privāto, publisko un nevalstisko sektoru, jo nav vienotas vīzijas un izpratnes par mežiem aizsargājamās teritorijās pēc 20 – 50 gadiem;
 - politisko kultūru, savstarpējas cieņas un izpratnes trūkumu un normatīvo regulējumu, kas rezultējas dabas aizsardzības politikā, kas balstās uz īpašuma vērtību samazināšanu, kad saimnieciskā darbība tiek ierobežota un simboliski kompensēta;
 - iesaistīto pušu izpratnes trūkumu par procesu un sekām, piemēram, vai dabas teritorija tiek skatīta ar vai bez cilvēku klātbūtnes, kā arī par meža nozares ilgtspēju un ekonomisko attīstību;
 - diskusiju neesamību - iztrūkst drošs un neitrāls diskusiju vadības ietvars, ko varētu izmantot ikviens no iesaistītajām pusēm; zinātniski pamatoti argumenti vai nu iztrūkst vai netiek efektīvi nokomunicēti un sadzirdēti;
 - Natura 2000 ieviešana mežu īpašnieku atmiņā saistās ar neparedzamību, neziņu un neiesaistīšanu dabas aizsardzības politikas īstenošanā. Nedrošību, sevišķi mazo un vidējo zemes īpašnieku vidū, vēl vairāk ir palielinājušas kompensāciju apmēra un izmaksas kārtības izmaiņas. Šī pieredze un tiesiskās palātvības trūkums rada neuzticību arī attiecībā uz šobrīd īstenojamiem projektiem. Piemēram, projekta "Dabas skaitīšana" īstenošanas laikā netika publicēta informācija par apzinātajām dabas vērtībām, kas tiks sargātas nākotnē, radot īpašniekos satraukumu par iespējamiem apgrūtinājumiem, kas samazina īpašuma vērtību. Lai nezaudētu finanšu līdzekļus, ir īpašnieki, kuri izvēlējušies cirst savu mežu līdz projekta rezultātu paziņošanai. Secināts, ka neparedzamība tiek asociēta ar augstu risku saimnieciskās darbības veikšanai un apdraudējumu ilgtermiņa plānošanai (Dzenovska, 2018).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - ES nozīmes mežu biotopi (piemēram, projekta "Dabas skaitīšana" ietvaros) ir konstatēti 33% respondentu, no kuriem 25% par to pauž pozitīvu attieksmi, 36% - neitrālu, taču lielākā daļa - 39% - negatīvu. Kā iemesli negatīvajai attieksmei tiek

minēti: pārāk garā, sarežģītā un grūti uztveramā vēstule par ES biotopu atradni; projekts "Dabas skaitīšana" ir radījis iespaidu, ka darbs veikts nekvalitatīvi un neobjektīvi un nav izskaidrota biotopu nozīme un svarīgums, t.sk. nākotnes kontekstā; uzliekot mežsaimnieciskās darbības ierobežojumus bez atbilstoša kompensāciju mehāniska izveides un paskaidrošanas, tiek pausta necieņa pret meža īpašnieku;

- 48% respondentu, kā īpašums vai tā daļa iekļauts ĪADT, norādījuši, ka teritorijām ir izstrādāts dabas aizsardzības plāns, un 84% no tiem norādījuši, ka meža apsaimniekošanā izmanto dabas aizsardzības plānā noteiktās prasības. 24% min, ka labprāt iesaistītos dabas aizsardzības plāna sabiedriskajā apspriešanā (LIFE IP LatViaNature npublicētie dati, 2022).

➤ Citi jautājumi:

- VMD - ir jāvērtē, vai mikrolieguma kvalitāte ir samērīga ar izmaksām (kompensāciju apmērs un negūtie ienākumi), jo kopš 2001.gada, kad mikroliegumus sāka veidot (29 gados izveidoti ~2500, bet atcelti ~30), nav veikts mikroliegumu monitorings un nav zināms esošo mikroliegumu stāvoklis, to ietekme uz populāciju vai biotopu aizsardzību. Atbilstoši Orhūsas konvencijai un citiem normatīvajiem aktiem, kas nosaka, ka sabiedrībai, t.sk. atsevišķam indivīdam ir tiesības iegūt informāciju par vides stāvokļa novērtējumu, ir jāveic izveidoto mikroliegumu monitorings. Piemēram, Natura 2000 teritorijām monitorings notiek atbilstoši ES prasībām, taču šī monitoringa rezultātus nevar attiecināt uz mikroliegumu tīklu (VMD, 15.10.2019.).
- Dabas parka Abavas senleja apsaimniekošanā iesaistītajās pusēs - Kandavas pašvaldība (2000 ha īpašuma atrodas Dabas parka Abavas senleja teritorijā) un LPS kā būtisku iemeslu neapmierinātībai ar dabas aizsardzības plānu izstrādi un no tiem izrietošiem saimnieciskās darbības aprobežojumiem dabas aizsargājamās teritorijās min negūtos ieņēmumus pašvaldības budžetā (Dzenovska, 2018).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - 68% īpašnieku (no tiem 60% īpašums iekļauts ĪADT) uzskata, ka dabas aizsardzības mērķus mežā palīdz sasniegt pienākums mežā atstāt dobumainus, nokaltušus kokus un kritalas, 67% - ka mežizstrādes aizliegums putnu ligzdošanas laikā, 58% - ka ekoloģisko koku atstāšana cirmā, savukārt kā apsaimniekošanas pasākumus, kas vismazāk palīdz sasniegt dabas aizsardzības mērķus, 55% īpašnieku min pilnīgu mežsaimnieciskās darbības aizliegumu, 48% - galvenās cirtes aizliegumus, bet 44% - kailcirtes aizliegumu.
 - Daļa īpašnieku uzskata, ka saimnieciskās darbības ierobežojumi, kas tiek noteikti dabas vērtību saglabāšanai katrā situācijā ir jāvērtē atsevišķi un tiem ir jābūt pamatotiem un atbilstošiem meža individuālajiem aizsardzības plāniem, savukārt daļa – ka saglabāt dabas vērtības un saimniekot dabai draudzīgi var arī bez ierobežojumu ieviešanas (LIFE IP LatViaNature npublicētie dati, 2022).

3. leinteresēto pušu viedokļi par nepieciešamajiem tālākiem kompensāciju sistēmas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem pilnveidojumiem

➤ Kompensāciju apmērs un aprēķināšana:

- LMĪB - būtu jāparedz kompensācija, kā aprēķinā ņemta vērā mežizstrādes izmaksu sadārdzināšanās; mežsaimniecības riski, kas saistīti ar meža atjaunošanos; jaunaudžu kopšanas sadārdzināšanās; laika faktors; atstātais koksnes apjoms (LMĪB, 15.10.2019.).
- LMSP – kompensāciju aprēķinā būtu jāņem vērā reģiona novērtējums - īpašuma atrašanās vieta, koplietošanas ceļu tīkla pieejamība, attālums līdz koksnes pārstrādes/piegādes vietām un meža augšanas apstākļu tipiem; jāpiemēro mežsaimniecības uzņēmumu pieņemtās diskonta likmes; banku depozītu likmes; jāpārskata maksājumu atbilstība tirgus situācijai ik pēc 2-3 gadiem, nemainot likmi uz leju vairāk kā 10% robežās (LMSP, 15.10.2019.).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - 75% uzskata, ka kompensācijas vērtība jānosaka atbilstoši neiegūtajam finansiālajam labumam no mežsaimnieciskās darbības ierobežojuma;
 - 56% pieņemamas šķīta pieejas, ka kompensācija tiek maksāta atbilstoši mežā sastopamajām dabas vērtībām – jo vairāk dabas vērtību, jo lielāka kompensācija;
 - 56% pieņemama būtu kompensācijas vērtība, kas tiek noteikta pēc kombinētas pieejas – daļēji balstoties uz neiegūto finanšu labumu un daļēji – uz mežā sastopamajām dabas vērtībām;
 - Kā priekšlikumi esošās kompensāciju sistēmas pilnveidei tika minēti kompensācijas apmēra palielināšana, kompensācijas aprēķins, atbilstoši tirgus cenai, kompensācijas indeksācija ik pēc dažiem gadiem (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).
- Dabas parka Abavas senleja apsaimniekošanā iesaistītās puses - 24 aptaujātie norādīja, ka ir jābūt adekvātai, godīgai un loģiski pamatotai kompensāciju aprēķina metodoloģijai, līdz kā izstrādei jaunus aizliegumus mežu īpašniekiem uzlikt nedrīkst. Daļa uzskata, ka būtu jākompensē neiegūtā peļņa (Dzenovska, 2018).

➤ Kompensāciju saņemšanas nosacījumi:

- LOB un LDF - ja tiks lemts par uzlikto ierobežojumu rezultātā meža apsaimniekošanas ciklā neiegūtu ienākumu kompensēšanu, tad nebūtu pamats noteikt meža vecuma sliekšni, no kura kompensāciju var saņemt (LOB, 15.10.2019.; LDF, 15.10.2019.).
- LMSP - zemes īpašniekam būtu jāļauj izvēlēties, vai saņemt vienreizēju vai ikgadēju kompensāciju, aprēķinā ņemot vērā īpašuma vērtību atbilstoši LVMI Silava izstrādātajai metodikai par meža vērtības noteikšanu un LVM meža īpašumu iegādes kritērijiem (LMSP, 15.10.2019.).
- Dabas parka Abavas senleja apsaimniekošanā iesaistītajās puses - daži īpašnieki uzskata, ka katram meža īpašniekam vismaz 10% būtu jāatvēr ĀADT, lai mazinātu izkropļojumus ar kompensācijām (Dzenovska, 2018).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja) – kā priekšlikumus esošās kompensāciju sistēmas pilnveidei īpašnieki norādījuši: iespēju izvēlēties kompensācijas veidu; palielināt pieejamību kompensācijām, iekļaujot arī mazās teritorijas un dažādus aizliegumus; vienkāršot pieteikšanos kompensācijām, lai kompensācijai nav jāpiesakās katru gadu; ja ierobežojumi tiek noteikti bez īpašnieka klātbūtnes, tad arī kompensācija īpašniekam būtu jāizmaksā bez dokumentu iesniegšanas; ar īpašnieku būtu jāslēdz līgumi, kuros noteikti konkrēti mērķi (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).

➤ Brīvprātīga zemes īpašnieku iesaiste dabas vērtību saglabāšanā:

- DAP - brīvprātīgas zemes īpašnieku iesaiste ir atbalstāma, bet jāņem vērā, ka tai ir ierobežotas izmantošanas iespējas. Brīvprātīga iesaiste būtu atbalstāma gadījumos, kad nepieciešams nodrošināt biotopa aizsardzību noteiktā platībā, taču vietai nav izšķiroša nozīme; biotopu kvalitātes uzlabošanai, piem., mirušās koksnes apjoma palielināšanai vai noteiktu apsaimniekošanas darbību veicināšanai; kā arī "zaļo koridoru" veidošanai. Sasniedzot daļu no kopējā biotopa aizsardzības mērķa apjoma ar brīvprātīgo iesaisti, varētu izvairīties no konfliktiem ar zemes īpašniekiem, savukārt esošos kompensāciju mehānismus varētu piemērot atlikušā aizsardzības mērķa apjoma nodrošināšanai. Brīvprātīgā pieeja nebūtu piemērojama gadījumos, kad sugas dzīvotne jāaizsargā neatkarīgi no zemes īpašnieka vēlmes, piem., īpaši aizsargājamu putnu ligzdas (DAP, 15.10.2019.).
- LOB un PDF - brīvprātīga meža īpašnieku iesaiste ir atbalstāma (LOB, 15.10.2019.; PDF, 15.10.2019.).
- LMĪB - brīvprātīgas saistības zemes īpašnieks varētu uzņemties gadījumā, ja netiek veidota aizsargājamā teritorija, bet valsts ar īpašnieku noslēdz terminētu līgumu, kas paredz atļautās un aizliegtās darbības un to pārskatīšanas iespējas (LMĪB, 15.10.2019.).
- LMSP - brīvprātīga dabas aizsardzība, nesaņemot par to kompensāciju būtu lieliska iespēja dabas aizsardzības entuziastiem - tiem zemes īpašniekiem, kuri nav saistīti ar meža vai lauksaimniecības nozari (LMSP, 15.10.2019.).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - 24% respondentu būtu gatavi atvēlēt 10% no meža īpašuma atvēlēt dabas vērtību saglabāšana, par to nesaņemot kompensāciju, bet pārējā īpašuma daļā saglabājot vispārējās prasības meža apsaimniekošanā. No tiem 29% respondentu īpašums nav iekļauts ĪADT, savukārt 20% ir iekļauts ĪADT;
 - Kā vienu no priekšlikumiem esošās kompensācijas sistēmas pilnveidei īpašnieki ir norādījuši izglītojošu atbalstu. No 77% respondentu, kuri atbildējuši uz jautājumu par nepieciešamo konsultatīvo atbalstu dabas vērtību saglabāšanai mežā (bez kompensācijām), lielākā daļa respondentu minējuši ekspertu konsultācijas mežā uz vietas, iespēju piedalīties tematiskās apmācībās, iespēju saņemt informatīvos materiālus interneta vidē, konsultācijas par ekonomiskajām alternatīvām meža izmantošanā, kā arī konsultācijas par alternatīviem meža apsaimniekošanas paņēmieniem. Līdz šim 77% meža īpašnieku nozīmīgākais ikdienas informācijas avots saistībā ar meža apsaimniekošanu ir VMD, 70% - LLKC/MKPC, bet 52% - citi meža īpašnieki, savukārt 55% lēmumus par meža apsaimniekošanu palīdz pieņemt iegūtā izglītība. 67% respondentu nozīmīgākais ikdienas informācijas avots par dabas vērtībām mežā ir VMD, 63% - LLKC/MKPC, 52% - DAP, bet 51% lēmumus par meža apsaimniekošanu palīdz pieņemt iegūtā izglītība;
 - ja mežā tiktu konstatētas dabas vērtības, kā saglabāšanai nepieciešami stingri mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, tad kā salīdzinoši pieņemams pasākums to saglabāšanai 36% respondentu šķiet zemes maiņa pret līdzvērtīgu īpašumu (lai gan 41% respondentu šāds pasākums nešķiet pieņemams. Kopumā nevienu no tālākminētajiem piedāvātajiem pasākumiem dabas vērtību saglabāšanai mežu īpašnieki nevērtē kā pieņemamu: "īpaši aizsargājamas dabas teritorijas izveide (un ikgadēja kompensācija līdzšinējā kārtībā, brīvprātīgas aizsardzības līguma slēgšana uz 10 gadiem (ikgadēja kompensācija līdzšinējā kārtībā), brīvprātīgas aizsardzības

līguma slēgšana uz 10 gadiem (kompensācija izmaksāta vienā piegājienā – sākumā), brīvprātīgas aizsardzības līguma slēgšana uz 20 gadiem (ikgadēja kompensācija līdzšinējā kārtībā), brīvprātīgas aizsardzības līguma slēgšana uz 20 gadiem (kompensācija izmaksāta vienā piegājienā – sākumā), zemes atpirkšana (*valsts no Jums nopērk attiecīgo meža īpašumu par tirgus cenu*), vienreizējā kompensācija (*Jūs paliekat meža īpašnieks, bet tajā turpmāk nedrīkstat nodarboties ar mežsaimniecību, valsts kompensē meža tirgus vērtību*). No minētajiem pasākumiem kā vismazāk pieņemama (48% respondentu) tiek vērtēta zemes atpirkšana (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).

➤ Sadarbība:

- Meža īpašnieki (LMĪB projekta "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās" ietvaros 2019.gadā veiktā 255 īpašnieku aptauja):
 - 19 aptaujātie norāda, ka jābūt izstrādātai aprobežojumu uzlikšanas sistēmai un metodikai, pirms ierobežojumu veidošanas par to noteikti būtu jāinformē īpašnieks;
 - Vairāki respondenti iesaka organizēt izglītojošus pasākumus, t.sk. par tiesībām un pienākumiem (meža ekosistēmas pakalpojumi un savstarpējā mijiedarbība, kopšanas cirtes Natura 2000, veicamo darbību saskaņošana, vecu koku ciršana, ūdensteču un tilpņu aizsargjoslu apsaimniekošanu), normatīvo aktu izmaiņām un atbalsta saņemšanas iespējām, kā arī pozitīvo pieredzi;
 - Vairāk kā 50% respondentu vēlētos iesaistīties ar ĪADT saistīto jautājumu risināšanā ar vietējo meža īpašnieku vai citu organizāciju palīdzību;
 - Daži aptaujātie uzskata, ka īpašniekam būtu jāpiedalās īpašuma apsekošanā, un jāsaņem informācija par atrastajām dabas vērtībām, ierobežojumu robežām, kā arī atļautajām un aizliegtajām darbībām (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - Liela daļa aptaujāto meža īpašnieku, kuru īpašums ietilpst ĪADT (61% jeb 368 īpašnieki) vēlētos tikt informēti par ekspertu vizītēm mežā, kā arī par teritoriju plānojuma maiņu, jo līdz šim daudzos gadījumos meža īpašnieki netika informēti par ĪADT vai mikrolieguma izveidi. Ir bijuši arī gadījumi, kad mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi skar īpašumu, kam mikroliegums pamatā ir izveidots kaimiņu īpašumā;
 - 72% respondentu uzskata, ka meža īpašniekam būtu jāpārliedz par mežā sastopamajām īpašībām aizsargājamām dabas vērtībām pirms mežsaimnieciskās darbības veikšanas. Vairāki īpašnieki uzskata, ka par dabas vērtībām būtu jāpārliedz mežsargam, pirms mežizstrādes darbu atļaujas izsniegšanas, nevis meža īpašniekam (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).

➤ Citi jautājumi:

- LMSP - lai rastu līdzekļus kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, iespējams, varētu diskutēt pat Dabas aizsardzības nodokļa piemērošanu, ko solidāri maksā visa sabiedrība. Informācijai par platību, kurā noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, ir jābūt pārbaudāmai un ticamai un pieejamai VMD un DAP datubāzēs (LMSP, 15.10.2019.).

- Meža īpašnieki (LMĪB projekta "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās" ietvaros 2019.gadā veiktā 255 īpašnieku aptauja) - daži aptaujātie uzskata, ka pieredzējušiem mežu īpašniekiem būtu jāļauj apsaimniekot mežu bez ierobežojumiem, kā arī šādi īpašnieki būtu jāpielīdzina vides inspektoriem vai inspektoru palīgiem ar atbilstošām tiesībām rīkoties, ja tiek konstatēti pārkāpumi. Saimnieciskie meži būtu jānošķir no aizsargājamiem; katrs īpašums jāvērtē individuāli; jāsaprot visa veida meža apsaimniekošana dabas liegumos, precizējot neskaramās vērtības; ja valsts vēlas redzēt nekoptus mežus, tad tie no īpašniekiem būtu jāizpērk; jāatceļ kailcirtes aizliegums upju aizsargjoslās; jāsamazina birokrātija saistībā ar VMD iesaistīšanos (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja):
 - 75% aptaujāto bija atbildējuši uz jautājumu, kādas darbības būtu vai nebūtu jāveic, dabas vērtību saglabāšanai. Īpašnieki uzskata, ka ir jākonsultējas ar ekspertiem un zinātniekiem, jāveic meža izpēte, meža inventarizācija, sanitārās cirtes, jāstāda mežs, jāatstāj vecu koku kritālas, jāpievērš uzmanība lokālajiem plānošanas dokumentiem, kā arī nedrīkst cirst dižkokus un cirst putnu ligzdošanas laikā;
 - Apsaimniekot mežu atbilstoši iecerēm 89% aptaujāto visvairāk apgrūtinātu pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums (78% atbildējuši "jā", 11% "drīzāk jā"), 80% - galvenās cirtes aizliegums (64% atbildējuši "jā", 16% "drīzāk jā"), 73% - kailcirtes aizliegums (57% atbildējuši "jā", 16% "drīzāk jā"), 60% - aizliegums cirst kokus pēc galvenās cirtes caurmēra (44% atbildējuši "jā", 16% "drīzāk jā"), savukārt vismazāk apgrūtinātu mežizstrādes aizliegums putnu ligzdošanas laikā (1.aprīlis - 30.jūnijs) – 41% atbildējuši "nē" un 15% "drīzāk nē", kā arī pienākums cirst atstāt vairāk ekoloģiskos kokus, nekā šobrīd paredzēts normatīvajos aktos - 44% atbildējuši "nē", 16% "drīzāk nē") (LIFE IP LatViaNature nepublicētie dati, 2022).

Secināms, ka vislielākā neapmierinātība par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, galvenokārt saistīta ar kompensāciju apmēru, kas ir nepietiekams, lai kompensētu zaudētos ienākumus no mežsaimnieciskās darbības. Tāpat ir iebildumi par kompensāciju izmaksas kārtību (īkgadējās kompensācijas), norādot uz nepieciešamību kompensāciju izmaksāt vienā vai dažos maksājumos, kā arī atcelt nepieciešamību pieteikties kompensācijām katru gadu atkārtoti. Lielākā daļa aptaujāto meža īpašnieku atbalsta kompensācijas vērtības noteikšanu atbilstoši neiegūtajam finansiālajam labumam no mežsaimnieciskās darbības ierobežojuma (nevis atbalsta maksājumu sasaisti ar īpašumā konstatētajām dabas vērtībām).

Darba grupā ieinteresētās puses uzsvēra nepieciešamību mainīt ierobežojumu noteikšanas pieeju, ieviešot brīvprātīgus mehānismus (līgumisku pieeju), saskaņā ar kuru zemes īpašniekam ir tiesības lemt par dalību atbalsta programmā, izvairoties no piespiedu pieejas ierobežojumu noteikšanā. No valsts institūciju puses tiek aktualizēta nepieciešamība pilnveidot zemes atpirkšanas tiesisko regulējumu, paplašinot kategorijas, kurās iespējama zemes atpirkšana (mikroliegumos, dabas liegumos, dabas lieguma zonās).

Vairāku aptauju rezultāti liecina par meža īpašnieku neapmierinātību ar komunikāciju ar valsts institūcijām. Kā neapmierinātības iemesli tiek minēti ierobežojumu noteikšanas neparedzamība, kā arī izprotašas un vienkāršas komunikācijas trūkums gan saistībā ar ierobežojumu noteikšanu, gan pieteikšanās kārtību kompensācijām, gan apsaimniekošanas plānu izstrādi.

II. Atbalsta maksājumi par bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanu

2.1. Normatīvais ietvars

Bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšana Latvijā galvenokārt tiek nodrošināta ar MK noteikumos Nr.171 reglamentētas aktivitātes "Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos" (pasākuma kods – 10.1.1.) (turpmāk – BDUZ) finansiālu atbalstu. Kompensāciju administrēšanu veic LAD.

Aktivitātes atbalsttiesīgā platība ir lauksaimniecības zemē esošs ilggadīgs zālājs, kas atrodas lauksaimniecības zemē un pirms 2013. gada ir atzīts par bioloģiski vērtīgu zālāju (turpmāk - bioloģiski vērtīgs zālājs); pēc 2013. gada atzīts, ka tas ir no lauksaimnieciskās darbības atkarīgs ES nozīmes daļēji dabīgs zālāju biotops vai putnu dzīvotne un tā zālāju ražība atbilst pirmajai līdz trešajai klasei (turpmāk - ES nozīmes zālāju biotops); kā arī ārpus lauksaimniecības zemes teritorijā ar identificējamām un uzmērāmām robežām, kura pēc 2013. gada atzīta par ES nozīmes zālāju biotopu un kuras zālāju ražība atbilst ceturtajai klasei.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr.171 27.punktu atbalsta apmērs par vienu hektāru atbalsttiesīgās platības, kurā ievēroti visi atbalsta saņemšanas nosacījumi, ir šāds:

1. 55 *euro* – par bioloģiski vērtīgu zālāju;
2. par ES nozīmes zālāju biotopu:
 - a. 83 *euro* – par 1. klases ražības zālāju vai putnu dzīvotni;
 - b. 155 *euro* – par 2. klases ražības zālāju;
 - c. 206 *euro* – par 3. klases ražības zālāju;
 - d. 330 *euro* – par 4. klases ražības zālāju.

Atbilstoši MK noteikumu Nr.171 26.punktam atbalsta pretendents, piesakoties uz atbalstu, uzņemas šādas galvenās saistības:

- a. apsaimniekot atbalsttiesīgo platību, to noganot vai nopļaujot (tajā skaitā pļauj vienu reizi gadā zāli nesmalcinot un izvēloties augsnes mitruma apstākļiem piemērotu pļaušanas tehniku. Nopļauto zāli neatstāj izklaidus, to savāc līdz kārtējā gada 15. septembrim);
- b. neveikt kultivēšanas pasākumus (piemēram, mehānisku augsnes apstrādi, sintētisko minerālmēsli, ķīmisko augu aizsardzības līdzekļu lietošanu, graudzāļu un tauriņziežu sēklu piesēju);
- c. kārtot lauku vēsturi atsevišķi katram laukam, atzīmējot visas kārtējā gadā veiktās apsaimniekošanas darbības;
- d. ja atbalsttiesīgā platība ir ES nozīmes zālāju biotops, tad ne vēlāk kā līdz 2023. gada 30. maijam apgūt pamatiemaņas zālāju biotopu vai sugu dzīvotņu apsaimniekošanā, apmeklējot 16 stundas ilgu apmācības kursu par zālāju biotopu apsaimniekošanas metodēm (Ministru kabinets, 2015).

2.2. Vides aspekti

ES nozīmes zālāju biotopus Latvijā apdraud zemes lietojuma veida maiņa (uzaršana, apmežošana, apbūve), apsaimniekošanas pārtraukšana (pamešana), nepiemērota apsaimniekošana (piemēram, nopļautās zāles smalcināšana un atstāšana uz lauka) un citi faktori (Rūsiņa (red.), 2017; Dabas aizsardzības pārvalde, 2019). Līdz ar to ES nozīmes zālāju biotopu saglabāšanai nepieciešami atbalsta pasākumi, kas veicina ilggadīgo zālāju atbilstošu apsaimniekošanu.

LAD veikto maksājumu dati liecina, ka BDUZ atbalsta rezultātā bioloģiski vērtīgie zālāji un ES nozīmes zālāju biotopi ikgadēji ir atbalstīti 32 - 43 tūkstošos hektāru (skatīt 7.tabulu). Informāciju par LAD atbalsta maksājumiem par BDUZ no 2014. līdz 2021.gadam, t.sk. maksājumu sadalījumu pa ražības klasēm, iesniegumu skaitu un izmaksātās summas, skatīt 1.pielikumā.

7.tabula. LAD atbalstītās BDUZ platības (LAD, 2022)

Gads	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Platība (ha)	32 552	31 641	32 745	34 039	36 791	39 618	41 661	43 121

AREI atskaitē "LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019" vērtēts, cik lielā mērā LAP ir devusi ieguldījumu vides uzlabošanā un ES bioloģiskās daudzveidības stratēģiskajā mērķī apturēt bioloģiskās daudzveidības zaudēšanu un ekosistēmu pakalpojumu degradāciju, un to atjaunošanu. Secināts, ka LAP ieviesto apsaimniekošanas nosacījumu rezultātā bioloģiskā daudzveidība ir uzlabojusies, taču LAP kvalitatīvais ieguldījums bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā un uzlabošanā tiek vērtēts kā nepietiekošs. Saskaņā ar jaunāko Biotopu direktīvas ziņojumu kopējais zālāju stāvoklis Latvijā ir slikts, bet pasākumi, kas tieši vērsti uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, ieviesti nelielās platībās. Vērtējot zālāju biotopu stāvokli, kā arī izpētot atsevišķus gadījumus, secināts, ka bioloģiski vērtīgo zālāju botāniskā kvalitāte ir uzlabojusies. Salīdzinot ar BVZ un VPM/ADSI atbalstu, BDUZ atbalstam ir bijuši vispozitīvākie rezultāti botāniskās daudzveidības uzturēšanā (kā iespējamie iemesli šādam rezultātam tiek minēti apsaimniekošana ar ekstensīvu ganīšanu, smalcināšanas aizliegums un nosacījums par nopļautās zāles novākšanu) un vislabākie sugu skaita indikatoru rādītāji reto ESB grupā. Pozitīvi tiek vērtēta klašu ieviešana BDUZ pasākumā. Negatīvi tiek vērtēts LAP ieviešanas 5 gadu periodā ilggadīgo zālāju platību Natura 2000 teritorijās samazinājums par 5,5 tūkstošiem ha (6%). Tas daļēji tiek skaidrots ar specifisku pasākumu LIZ platībās trūkumu Natura 2000 teritorijās, salīdzinot ar iepriekšējo periodu (Agroresursu un ekonomikas institūts, 2019a).

Papildus iepriekšminētajam, AREI 2019.gada novērtējumā "Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība" norādīts, ka biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai būtu nepieciešami elastīgāki, taču mērķtiecīgāki BDUZ atbalsta nosacījumi, un tos būtu nepieciešams sinerģiski papildināt ar citiem uz zālāju bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu vēršamiem pasākumiem, piemēram, ES nozīmes zālāju biotopu atjaunošanai nepieciešams rezultātorientēts pasākums aizsardzības stāvokļa uzlabošanai un atbalsts neproduktīvām investīcijām agrovides mērķu sasniegšanai zālājos. Tāpat būtu nepieciešams ieviest botāniskās daudzveidības monitoringu, kas kalpotu kā agrās brīdināšanas sistēma un būtu signāls nosacījumu, kas nelabvēlīgi ietekmē bioloģisko daudzveidību, maiņai. Mācību programmu BDUZ

atbalsta saņēmējiem būtu nepieciešams papildināt "ar tematiem par ES zālāju biotopu atjaunošanu un to resursu izmantošanas iespējām saimniecības ekonomiskās aktivitātes palielināšanā, jaunu produktu ražošanā un daudzfunkcionalitātes attīstībā, un organizējot pieredzes apmaiņu demonstrējumu saimniecībās, kurās ES nozīmes zālāju biotopus apsaimnieko, izmantojot inovatīvas prakses un ražojot inovatīvus produktus" (Agroresursu un ekonomikas institūts, 2019b).

Rezultātorientētu pasākumu ieviešanas nepieciešamība minēta arī P.Lakovska 2017.gada pētījumā "Vides pasākumu novērtējums lauku attīstības politikā", kurā secināts, ka vairāk kā 10 gadus 30-40% no LAP kompensācijām ir, galvenokārt, platību maksājumi vides pasākumiem, kas ir finansiāli ietilpīgi un aizņem lielas lauksaimniecības zemju platības. Savukārt, pasākumā Agrovīdzes maksājumi atbalstīto platību teritoriālais sadalījums ir nevienmērīgs kā rezultātā lauksaimniecības platībās ar nozīmīgāko ietekmi uz vidi pasākumi tiek realizēti maz. LAP ietvaros īstenotie pasākumi neveicina vides stāvokļa uzlabošanu, bet nodrošina esošā vides stāvokļa uzturēšanu, tādēļ, papildus LAP īstenotajiem pamatpasākumiem, nepieciešams ieviest mērķorientētus vides pasākumus vai arī noteikt specifiskus atbalsta saņemšanas kritērijus (Lakovskis, 2017).

2.3. Finanšu aspekti

Atbalsta maksājumi par bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanu tiek segti no ES fondu līdzekļiem (izmaksā LAD). Pašvaldību iesaiste kompensāciju izmaksāšanā nav konstatēta, lai gan teorētiski šādas tiesības pašvaldībām pastāv saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta ceturto daļu (Saeima, 2013).

Kopš 2018.gada LAD atbalsta maksājumi katru gadu pārsniedzis 3 miljonus *euro* (skatīt 8.tabulu). Papildus informāciju par LAD atbalsta maksājumiem par BDUZ no 2014. līdz 2021.gadam, t.sk. maksājumu sadalījumu pa ražības klasēm un iesniegumu skaitu, skatīt 1.pielikumā.

8.tabula. Atbalsta maksājumi pasākumā "Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālājos" (LAD, 2022) (*Provizoriskā summa)

Gads	Platība (ha)	Summa (<i>euro</i>)
2014	32 552	3 924 000
2015	31 641	2 110 000
2016	32 745	2 259 000
2017	34 039	2 565 000
2018	36 791	3 135 000
2019	39 618	3 791 000
2020	41 661	4 245 000
2021	43 121	4 574 000*

2.4. Tiesiskie aspekti

Izvērtējuma ietvaros netika konstatēti nozīmīgi tiesiskie strīdi saistībā ar atbalsta maksājumu piešķiršanu bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanas kontekstā.

2.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi

Izvērtējuma ietvaros būtiskas diskusijas publiskajā telpā netika konstatētas. VARAM izveidotajā darba grupā² par zālājiem maz tika diskutēts. LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā tika veikta 442 ģipšnieku aptauja ar mērķi noskaidrot zālāju ģipšnieku viedokli par ilggadīgo zālāju apsaimniekošanu, kā arī nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanai Latvijā.

- Atsevišķi LIFE IP LatViaNature aptaujas secinājumi:
 - Kā biežāk minētie šķēršļi ilggadīgo zālāju uzturēšanai minēti: nav kur likt nopļauto zāli; trūkst atbilstošas tehnikas zālāju apsaimniekošanai; zālāju apsaimniekošana prasa pārāk lielus resursus;
 - 80% aptaujāto visvairāk būtu nepieciešams finansiāls atbalsts, lai zālāju apsaimniekošana būtu ekonomiski pievilcīga. 60% tas nepieciešams speciālas pļaušanas tehnikas iegādei, 33% - piebraukšanas infrastruktūras sakārtošanai, 29% - speciālās tehnikas nomai un labiekārtojuma darbiem ganību ierīkošanai (dzirdinātava, nojume u.c.), bet 20% - ganību nožogojuma ierīkošanai. Tāpat finansiāls atbalsts būtu nepieciešams degvielas iegādei, krūmu apauguma novākšanai, celmu frēzēšanai un meliorācijas grāvju atjaunošanai. 54% ģipšnieku būtu ieinteresēti novākt krūmus, 50% - nopļaut un novākt zāli, 36% - piesēt dabiskajiem zālājiem raksturīgu sēklu maisījumu, bet 31% - zālāju noganīt, ja minētos darbus veiktu paši un darbi tiktu kompensēti. Lielākā daļa respondentu norādīja, ka vēlētos saņemt 200-300 *euro*/ha, bet vairāki – ka 500 *euro*/ha;
 - Uz jautājumu par vēlmi un iespējām sadarboties ar citiem zemes ģipšniekiem, 48% atbildēja, ka pēdējo 3 gadu laikā ir saņēmuši citu personu palīdzību/tehniku/pakalpojumus, bet 43% - ka nav (iemesli - nav ar ko sadarboties, nav finansiāli izdevīgi, grūti paļauties, ka darbs tiks izdarīts laikus un kvalitatīvi). Apsaimniekotāji, kam pieder lopi, norāda, ka būtu gatavi piedāvāt kaimiņiem/citiem zemes ģipšniekiem bezmaksas noganīšanas pakalpojumus (būtu jābūt gataviem aplokiem);
 - Zālāju ģipšniekiem ir interese par uz rezultātu orientētu pieeju zālāju apsaimniekošanā, kas paredz, ka finansiālā atbalsta apmērs ir atkarīgs no sasniegtajiem rezultātiem zālāja bioloģiskās daudzveidības uzturēšanā un palielināšanā. Vienlaikus zālāju ģipšnieki uzver nepieciešamību kombinēt dažādas atbalsta pieejas, daļu atbalsta sasaistot ar sasniegto rezultātu, bet daļu ar noteiktu darbību veikšanu (nopļaušana/noganīšana), tādējādi nodrošinot finansējuma

² VARAM 2019.gada 18.septembra rīkojums Nr.1-2/116 "Par darba grupas izveidošanu kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ģipšai aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos pilnveidošanai"; VARAM 2020.gada 30.janvāra rīkojums Nr.1-2/22 "Par darba grupas izveidošanu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ģipšai aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos sistēmas pilnveidošanai"

stabilitāti. Lai veicinātu dabas daudzveidību un citas vērtības ilggadīgajos zālajos, 77% aptaujāto dotu priekšroku kombinētajam atbalstam, kas tiek saņemts, ja noteiktā periodā zālājā nav samazinājusies/ir palielinājusies konkrēta dabas velte (piemēram, augu sugu daudzums), un ir ievērotas pamatprasības (piemēram, vismaz vienu reizi nopļauts). Kontrolēta tiek gan darbības veikšana, gan sasniegtais rezultāts – sugu klātbūtne;

- Ilggadīgo zālāju īpašnieki uzver konsultatīvā un finansiālā atbalsta nozīmību un nepieciešamību zālāju bioloģiskās saglabāšanā un veicināšanā. Īpaši augstu tiek vērtētas eksperta konsultācijas saimniecībā uz vietas. 58% respondentu būtu svarīgi, lai konsultācijas ir bezmaksas, konsultācijas piekristu līdzfinansēt īpašnieki, kuri apsaimieko lielas zālāju platības, 54% vēlētos individuālas konsultācijas zālāju lauka apsekošanā, 31% pieļautu, ka uz lauka vienlaikus tiek konsultēti vairāki zālāju apsaimniekotāji, 33% būtu svarīgi, lai konsultants ir no konkrētā reģiona, tāpat daļai aptaujāto ir svarīgi, lai konsultants būtu eksperts dabas aizsardzības jautājumos (LIFE IP LatViaNature npublicētie dati, 2022).

Secināms, ka būtu nepieciešami vairāk izglītojoši pasākumi un konsultatīvais atbalsts par ilggadīgo zālāju apsaimniekošanu, iesaistot zālāju ekspertus. Lielākā daļa aptaujāto zālāju īpašnieku norāda, ka būtu nepieciešams finansiāls atbalsts, lai zālāju apsaimniekošana būtu ekonomiski pievilcīga, t.sk. speciālas tehnikas iegādei un nomai, infrastruktūras izveidošanai un pilnveidei. Tāpat būtu jāveicina sadarbība starp zālāju īpašniekiem noganīšanā, nopļautās zāles realizācijā un tehnikas izmantošanā.

Lielākā daļa aptaujāto zālāju īpašnieku, lai veicinātu dabas daudzveidību ilggadīgajos zālajos, dotu priekšroku kombinētajam atbalstam, kas tiek saņemts, ja noteiktā periodā zālājā nav samazinājusies/ir palielinājusies dabas daudzveidība un ir ievērotas apsaimniekošanas pamatprasības.

III. Nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensēšana

3.1. Normatīvais ietvars

Saskaņā ar Sugu un biotopu aizsardzības likuma 10.panta pirmo daļu zemes īpašniekam vai lietotājam ir tiesības saņemt no valsts budžetā šim mērķim paredzētajiem līdzekļiem kompensāciju par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem MK noteiktajā apmērā, ja viņš ir veicis nepieciešamos aizsardzības pasākumus un, izmantojot savas zināšanas, prasmes un praktiskās iespējas, ir ieviesis saudzīgas ekoloģiskās metodes, lai zaudējumus novērstu vai samazinātu. Zemes īpašnieks vai lietotājs nav tiesīgs saņemt kompensāciju, ja ir ļaunprātīgi veicinājis viņam nodarīto zaudējumu rašanos vai to apmēra palielināšanos, lai saņemtu kompensāciju (Saeima, 2000).

Praktiskos nosacījumus nemedījamo dzīvnieku nodarīto kompensāciju administrēšanai reglamentē **MK 18.02.2021. noteikumi Nr.114** "Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu

dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai” (turpmāk - MK noteikumi Nr.114).

MK noteikumu Nr.114 3.punkts paredz, ka kompensācijas apmērs nepārsniedz 80 % no aprēķinātā zaudējumu apmēra. Tiesību akta anotācijā skaidrots, ka kompensācijas apjoms ierobežojams ņemot vērā, ka: “katrā komercdarbības modelī ir noteikti riski, ar kuriem jāaprēķinās, izvēloties attiecīgo nodarbošanos. Akvakultūrā putnu klātbūtne ir viens no tādiem, ar ko uzņēmējam ir neizbēgami jāaprēķinās, līdz ar to daļa no šī riska ir jāuzņemas arī akvakultūras uzņēmumiem, lai tiem būtu motivācija meklēt efektīvākus līdzekļus produktivitātes veicināšanai”.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr.114 4.punktu zaudējumus nosaka, ja postījumi nodarīti augkopības, akvakultūras, lopkopības vai biškopības nozarē un nodarīto zaudējumu apmērs pārsniedz vienas valstī noteiktās minimālās mēnešalgas apmēru. Akvakultūras jomā kompensācijas maksā, ja postījumus nodarījušas šādas sugas: gārņi (zivju gārnis (*Ardea cinerea*) vai lielais baltais gārnis (*Egretta alba*)), ķīri (lielais ķīris (*Larus ridibundus*) vai mazais ķīris (*Larus minutus*)), jūras krauklis (*Phalacrocorax carbo*), zivju ērglis (*Pandion haliaetus*), jūras ērglis (*Haliaeetus albicilla*) – un ūdrs (*Lutra lutra*) (Ministru kabinets, 2021).

Laika posmā no 2016.gada līdz 2020.gadam kompensāciju izmaksas kārtību reglamentēja **MK 07.06.2016. noteikumi Nr.353** “Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai” (turpmāk - MK noteikumi Nr.353) (Ministru kabinets, 2016).

MK noteikumu Nr.114 anotācijā norādīts pamatojums, kādēļ nepieciešamas izmaiņas MK noteikumu Nr.353 normatīvajā regulējumā, t.sk., ka MK noteikumos Nr.353 zaudējumu apmērs, kas saistīts ar zivjēdāju putnu nodarītajiem postījumiem akvakultūrai, bija atkarīgs no konstatēto zivjēdāju putnu sugu skaita un dīķu kopplatības, kuros nodarīti postījumi. Tātad aprēķina formula neņēma vērā putnu indivīdu skaitu, kas nodarījuši kaitējumu akvakultūras saimniecībām. Gadījumā, ja vienā dīķsaimniecībā tika konstatēta viena jūras kraukļa klātbūtne, bet otrā – 50 jūras kraukļi, tad abos gadījumos kompensācijas bija vienādas, jo zaudējumu aprēķina formula ņēma vērā putnu sugu skaitu, nevis īpatņu skaitu. Kompensāciju saņēmēji bija neapmierināti ar šādu situāciju. Galvenais faktors, kas ietekmēja kompensācijas apmēru, bija zivju dīķu platība. Atbilstoši kompensāciju aprēķina formulai netika uzskaitīts, cik daudz zivju tiek apēsts, tātad cik lieli postījumi akvakultūrai faktiski tiek nodarīti. Kompensācija praksē darbojās kā “platību maksājums” par zivju dīķu platību, kā maksimālo lielumu ierobežoja *de minimis* sliekšnis. Līdz ar to aprēķināto kompensāciju apmēru nevarēja uzskatīt par faktisko zaudējumu apmēru.

Ar MK noteikumiem Nr.114 tika ieviestas šādas galvenās izmaiņas:

1. Mainīta akvakultūrai nodarīto postījumu apmēra aprēķināšanas formulu, kas balstās uz atsevišķu putnu sugu konstatēto īpatņu skaitu dīķos visas sezonas griezumā. Tiek noteikts, ka divas reizes mēnesī noteiktos datumos jāveic putnu uzskaitē, tādējādi nosakot zaudējumu apmēru mēnesī. Summējot katra mēneša zaudējumu apmēru, tiek aprēķināts kompensācijas apmērs gada griezumā. Aprēķina formula objektīvāk atspoguļo faktiskos zaudējumus dabā, jo ņem vērā konstatēto īpatņu skaitu attiecīgajās uzskaites dienās, zivju patēriņu kilogramos dienā vienam īpatnim (atkarībā no putna sugas), zivs vidējo pašizmaksu (*euro/kg*);

2. Atcelts nosacījums par *de minimis* piemērošanu saskaņā ar regulu Nr.717/2014, valsts atbalsta piešķiršanu saskaņojot ar Eiropas Komisiju;
3. Noteikts, ka akvakultūras saimniecības īpašnieks tiek iesaistīts zivjēdāju putnu uzskaitē, sniedzot noteiktas atskaites;
4. Noteikts, ka zaudējumi tiek segti tikai akvakultūras saimniecībām, kas nodarbojas ar saimniecisko darbību peļņas gūšanai. Kompensācijas pretendents jābūt Pārtikas un veterinārajā dienestā atzītam uzņēmumam, tam ir jāiesniedz DAP darījumu apliecinājoši dokumenti par gūtajiem ienākumiem no zivju realizācijas. Izmaksājamās kompensācijas apmērs nedrīkst pārsniegt akvakultūras nozares uzņēmuma ieņēmumus no saimnieciskās darbības akvakultūras jomā iepriekšējā taksācijas periodā, tādējādi nodrošināt, ka akvakultūras uzņēmuma pamatienākumi ir no gūtās peļņas realizējot produkciju nevis valsts izmaksāta kompensācija par gūtajiem zaudējumiem;
5. Reglamentēts, kuras no LLKC aprēķinātajām bruto izmaksu vērtībām izmantojamas augkopībai, lopkopībai un biškopībai nodarīto zaudējumu apmēra aprēķināšanai;
6. Noteikts, ka par biškopībai nodarītajiem postījumiem papildus tiek izmaksāta kompensācija postīto bišu stropu remonta izmaksām;
7. Noteikts, ka kompensācijas apmērs nedrīkst pārsniegt 80% no aprēķinātā zaudējumu apmēra (Ministru kabinets, 2021).

Ņemot vērā, ka MK noteikumi Nr.114 stājās spēkā vien 2021.gada 24.februārī, nav pagājis pietiekami ilgs periods, lai novērtētu jauno noteikumu efektivitāti. Galvenās izmaiņas normatīvajā regulējumā attiecās uz akvakultūras nozares kompensācijām. Statistika, kas apkopota par 2021.gadu liecina, ka akvakultūras nozarē ir būtiski samazinājies kompensāciju saņēmēju skaits, atsijājot tos pieteicējus, kas neveic aktīvu saimniecisko darbību akvakultūras nozarē. Tādējādi sākotnējie rezultāti liecina, ka MK noteikumu Nr.114 anotācijā minētais noteikumu izdošanas pamatojums (fokuss uz aktīvām akvakultūras saimniecībām) ir sevi attaisnojis.

3.2. Vides aspekti

Izvērtējuma ietvaros netika atrasti pētījumi par nemedijamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensāciju ietekmi uz vidi.

Ņemot vērā, ka migrējušie putni mēdz nodarīt būtiskus postījumus augkopībai, putni un ūdri rada būtiskus zaudējumus akvakultūrai, savukārt lāči nodara postījumus biškopības nozarei, personas, kas darbojas šajās nozarēs, ir ieinteresētas samazināt postījumu apmēru (tajā skaitā, likvidējot postījumu nodarītājus). Ņemot vērā, ka normatīvie akti aizliedz vai stingri ierobežo migrējošo un citu putnu, ūdru un lāču medības, augkopības, akvakultūras, biškopības un lopkopības nozarēs nodarbinātajiem ir ierobežotas iespējas zaudējumu apmēru samazināt. Līdz ar to ir izveidots kompensāciju mehānisms, kura uzdevums ir samazināt sociāli-ekonomisko spriedzi, daļēji kompensējot šo dzīvnieku nodarītos zaudējumus, vienlaikus panākot lielāku toleranci pret šo dzīvnieku klātbūtni īpašumā (tajā skaitā, samazinot nelikumīgu dzīvnieku medību iespējamību). Jāņem vērā, ka liela daļa postījumu teritoriju atrodas ĪADT tuvumā (piemēram, Lubāna ezera apkaimē). Pieņemams, ka kompensāciju

nenodrošināšana, radītu nelabvēlīgākus apstākļus putnu un citu dzīvnieku labklājībai šajās teritorijās, kā arī neveicinātu sabiedrības atbalstu kopējai dabas aizsardzības sistēmai Latvijā.

3.3. Finanšu aspekti

9.tabulā ir apkopta informācija par izmaksātajām kompensācijām par nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem augkopībā, akvakultūrā, biškopībā un lopkopībā.

9.tabula. DAP izmaksātās kompensācijas saistībā ar nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem (DAP, 2022)

Gads	Augkopība		Akvakultūra		Biškopība		Lopkopība	
	EUR	Saņēmēji	EUR	Saņēmēji	EUR	Saņēmēji	EUR	Saņēmēji
2016	187 180	50	767	1	0	0	0	0
2017	157 593	61	372 177	28	1 874	3	0	0
2018	50 722	7	211 363	25	5 494	5	0	0
2019	1 290 896	174	170 084	24	20 985	16	0	0
2020	375 817	63	384 244	33	17 118	20	0	0
2021	119 897	28	182 119	13	8 981	8	1 582	1
Kopā:	2 182 105	383	1 320 754	124	54 452	52	1 582	1

Saskaņā ar LVAF projekta "Latvijas Zosu populāciju izpēte" gala atskaiti, lai novērstu postījumus lauksaimniecībā, zosu koncentrācijas vietās ir jāparedz barošanās lauki, kuru izvietojumu nosaka dabas aizsardzības speciālisti, nepieciešamības gadījumā konsultējoties ar lauksaimniekiem un zinātniekiem, savukārt zemniekiem jāsaņem kompensācijas par negūtajiem ienākumiem. Kompensāciju var nemaksāt gadījumos, ja ir pietiekams barošanās lauku skaits, kuros atļauta atbaidīšana. Tādejādi tiktu samazināts izmaksāto kompensāciju apmērs, jo kompensācijas būtu jāmaksā tikai par iepriekš noteiktiem pietiekamiem barības laukiem nevis daudz plašākām un neprognozējamām platībām, ņemot vērā, ka atbaidīšanas rezultātā zaudējumi ir vērojami daudz plašākā apkārtnē (Stīpniece, Keišs, Auniņš, & Boiko, 2021).

3.4. Tiesiskie aspekti

Tiesas skatījušas atsevišķus strīdus saistībā ar kompensācijām par nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem. Satversmes tiesā tika skatīts jautājums par kompensāciju neizmaksāšanu valsts ekonomiskās krīzes apstākļos, savukārt administratīvajās tiesās un Eiropas Savienības tiesā vērtēts jautājums par DAP atteikumu piešķirt kompensāciju par zaudējumiem, ko akvakultūrai Natura 2000 teritorijā ir nodarījuši savvaļas putni, ņemot vērā, ka īpašnieks jau saņēmis maksimālo summu saskaņā ar *de minimis* atbalsta ierobežojumiem valsts atbalsta jomā. Tiesu galvenie secinājumi turpinājumā.

➤ **LR Satversmes tiesas 19.03.2014.spriedums lietā Nr.2013-13-01**

Tiesa atzina Sugu un biotopu aizsardzības likuma pārejas noteikumu 8.punktu par neatbilstošu Satversmes 1.un 105.pantam. Minētā norma paredzēja, ka kompensāciju par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem neapņēma un neizmaksā 2009., 2010. un 2011.gadā. Lai gan minētais jautājums saistīts ar tā brīža ekonomisko krīzi valstī, **Satversmes tiesa secināja, ka pilnīga kompensācijas neizmaksāšana ir pretrunā ar samērīguma principu un likumdevējam bija iespēja rast saudzīgāku situācijas noregulējumu, piemēram, atlikt kompensācijas izmaksu uz noteiktu laiku.**

Tiesas secinājumi:

8. Kompensācija par aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem ietilpst Satversmes 105. pantā minētā jēdziena „īpašums” saturā.

10. Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Proti, vispārējais princips – īpašuma netraucēta izmantošana – vienmēr ir aplūkojams kopsakarā ar valsts tiesībām ierobežot īpašuma izmantošanu. Tādējādi tiesības uz īpašumu nav absolūtas. Īpašuma tiesības var ierobežot, ja ierobežojums ir attaisnojams, proti, Satversmes tiesai jāvērtē:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.

13. Lai noskaidrotu, vai ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, kuru valsts, nosakot šo ierobežojumu, vēlējusies sasniegt, nepieciešams pārbaudīt, vai tiek nodrošināts saprātīgs līdzsvars starp personas pamattiesību ierobežojumu un sabiedrības interesēm. Citiem vārdiem, ir jāizvērtē:

- 1) vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai likumdevēja rīcība ir nepieciešama, proti, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai šāda rīcība ir atbilstoša, proti, vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja tiek atzīts, ka tiesību norma neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst samērīguma principam un ir pretiesiska.

15.2. Pēc Satversmes tiesas ieskata, izskatāmajā lietā bija vēl viena iespēja – turpmāk tāpat kā iepriekš aprēķināt kompensāciju par aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, bet šīs kompensācijas izmaksu atlikt uz noteiktu laiku.

(..) Tāpat bija iespējams uz laiku noteikt procentuālu kompensācijas samazinājumu vai citus kompensējošus mehānismus zemes īpašniekiem, kas cieš zaudējumus aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu dēļ. Līdz ar to secināms, ka likumdevējam apstrīdētās normas pieņemšanas laikā bija iespēja izvēlēties personas pamattiesības saudzējošāku risinājumu. Taču tas, vai kāds no minētajiem alternatīvajiem risinājumiem ļautu sasniegt leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē kā apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums, ir noskaidrojams kopsakarā ar to, vai likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu,

rīkojies atbilstoši, proti, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

16.1. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārlicinās par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā.

16.3. Lai gan apstrīdētā norma tajā noteiktajā periodā ļāva ietaupīt visus konkrētajam mērķim paredzētos līdzekļus, ilgtermiņā sabiedrības ieguvums būtu lielāks tad, ja likumdevējs būtu izvēlējies kādu zemes īpašnieku tiesības saudzējošāku risinājumu. Nepārliktot visas aizsargājamo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu izmaksas uz zemes īpašniekiem, tiktu nodrošināts tas, ka viņi sekmīgāk turpina saimniekot un vienlaikus rūpējas arī par vides saglabāšanu un aizsardzību (Satversmes tiesa, 2014).

➤ **Eiropas Savienības tiesas 2022.gada 27.janvāra spriedums lietā C-238/20**

Lietā skatīts jautājums saistībā ar DAP atteikumu piešķirt kompensāciju par zaudējumiem, ko akvakultūrai Natura 2000 teritorijā ir nodarījuši savvaļas putni, ņemot vērā, ka īpašnieks jau ir saņēmis maksimālo summu saskaņā ar *de minimis* atbalsta ierobežojumiem valsts atbalsta jomā.

Tiesa nosprieda:

1) Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 17. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka tas **pieļauj, ka kompensācija**, ko dalībvalsts ir piešķirusi par zaudējumiem, kuri uzņēmējam ir radušies tādu aizsardzības pasākumu dēļ, kas Natura 2000 tīkla teritorijā ir piemērojami saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2009/147/EK (2009. gada 30. novembris) **par savvaļas putnu aizsardzību, ir ievērojami mazāka nekā šim uzņēmējam faktiski radušies zaudējumi.**

2) Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. panta 1. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka kompensācija, ko dalībvalsts piešķir par zaudējumiem, kuri uzņēmējam ir radušies tādu aizsardzības pasākumu dēļ, kas ir piemērojami Natura 2000 tīkla teritorijā saskaņā ar Direktīvu 2009/147, rada priekšrocību, kura var būt "valsts atbalsts" šīs tiesību normas izpratnē, ja ir izpildīti pārējie uz šādu kvalifikāciju attiecināmie nosacījumi.

3) Komisijas Regulas (ES) Nr. 717/2014 (2014. gada 27. jūnijs) par [Līguma par Eiropas Savienības darbību] 107. un 108. panta piemērošanu *de minimis* atbalstam zvejniecības un akvakultūras nozarē 3. panta 2. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka gadījumā, ja tāda kompensācija kā šīs rezolutīvās daļas 2) punktā aprakstītā atbilst Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. panta 1. punktā paredzētajiem nosacījumiem, šai **kompensācijai ir piemērojams minētā 3. panta 2. punktā paredzētais *de minimis* atbalsta ierobežojums 30 000 EUR apmērā.**

Tiesisko aspektu kontekstā jāņem vērā arī Valsts kontroles 2020.gada atzinums *par finansējuma plānošanu kompensācijām zaudējumiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem un īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem*. Atzinumā konstatētas neatbilstības budžeta līdzekļu plānošanā kompensāciju izmaksai par

saimnieciskās darbības ierobežojumiem un par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem. Atzinumā norādīts, ka: "Iai arī vairākus gadus pēc kārtas DAP gada beigās ir saistības pret kompensāciju saņēmējiem, plānojot 2019.gada budžetu, VARAM ierosināja par 65 147 euro jeb 10 % samazināt sākotnēji plānoto finansējumu. 2019.gada beigās DAP pret kompensāciju saņēmējiem bija saistības 1 135 554 euro apmērā. VARAM, samazinot kompensācijām plānoto finansējumu, nav nodrošinājusi labu finanšu vadību" (Valsts kontrole, 2020).

3.5. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi

VARAM izveidotajā darba grupā³ bija pretrunīgi viedokļi par kompensācijām par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem, tādēļ ir nepieciešama turpmāka diskusija par zemes īpašnieku pašrisku zaudējumu kompensēšanu un risku pret savvaļas dzīvnieku postījumiem apdrošināšanu.

- Darba grupā netika panākta vienošanās par:
 - Sugu un biotopu aizsardzības likuma 10. un 11. panta redakciju, tai skaitā par pašrisku un 50% vai citādu kompensācijas samazinājumu.
 - kompensācijas apmēru, ja tiek veikti atbaidīšanas pasākumi – putnu indivīdu ieguve, tos nošaujot;
 - postījumu intensitātes (piemēram, 1.-4. kategorijas postījumi) augkopības nozarē noteikšanu normatīvajos aktos;
 - par kompensējamo pozīciju pārskatīšanu.

- Darba grupā tika panākta vienošanās par:
 - postījumu kompensēšanu biškopības nozarē vienu reizi gadā par visiem gada laikā nodarītajiem postījumiem;

Jāņem vērā, ka MK noteikumi Nr.114 tika pieņemti vien 2021.gadā, un ietvēra būtiskas izmaiņas līdzšinējā kompensāciju sistēmas darbībā. Līdz ar to ir nepieciešams ilgāks normatīvā akta piemērošanas laiks, lai varētu izdarīt secinājumus par normatīvā regulējuma sociāli-sabiedriskajiem aspektiem.

IV. Zemes atpirkšana

4.1. Normatīvais ietvars

³ VARAM 2019.gada 18.septembra rīkojums Nr.1-2/116 "Par darba grupas izveidošanu kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos pilnveidošanai"; VARAM 2020.gada 30.janvāra rīkojums Nr.1-2/22 "Par darba grupas izveidošanu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos sistēmas pilnveidošanai"

Saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta piekto daļu aizsargājamā teritorijā — **dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā** — kā kompensācijas veidu var piemērot **zemes atpirkšanu**, bet tikai neapbūvētai zemei.

Atbilstoši Kompensāciju likuma 6.panta pirmajai daļai zemes īpašnieks var prasīt zemes atpirkšanu, ja: zemi iekļauj dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā pēc tam, kad: pieņemts lēmums par zemes īpašuma tiesību atjaunošanu; privatizācijas procesus regulējošos normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā noslēgts līgums par zemes īpašuma izpirkšanu; stājies spēkā tiesas nolēmums par zemes iegūšanu īpašumā; rakstveidā noslēgts zemes pirkuma vai cits atsavināšanas darījums, kurš taisīts kā notariālais akts vai apliecināts notariālā kārtībā.

Zemes atpirkšanu atbilstoši organizē: DAP — ja tiesības uz zemes atpirkšanu saskaņā ar šo likumu īsteno valsts; pašvaldība vai tās noteikta institūcija — ja tiesības uz zemes atpirkšanu saskaņā ar šo likumu īsteno pašvaldība.

Saskaņā ar Kompensāciju likuma 10.pantu sākotnēji atbildīgā institūcija pieņem lēmumu par to, vai zemes atpirkšanas iesniegums ir pamatots. Pēc minētā lēmuma pieņemšanas atbildīgā institūcija nosaka zemes cenu atbilstoši Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumam. Ja zemes īpašnieks piekrīt noteiktajai cenai, atbildīgā institūcija sagatavo informāciju, kas nepieciešama, lai MK varētu pieņemt rīkojumu par atļauju atpirkt zemi. Ja zemes īpašnieks nepiekrīt noteiktajai cenai, strīdu izskata tiesa Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Pēc tam, kad MK pieņemis rīkojumu par atļauju atpirkt zemi, atbildīgā institūcija zemes atpirkšanai piemēro Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteikto īpašuma labprātīgas atsavināšanas kārtību. Atpirkto zemi zemesgrāmatā ieraksta uz valsts vārda VARAM personā vai uz attiecīgās pašvaldības vārda (Saeima, 2013).

Kopš Kompensāciju likuma pieņemšanas DAP nav pieņēmusi nevienu pozitīvu lēmumu par zemes atpirkšanu saskaņā ar Kompensāciju likuma 2.panta piekto daļu. Tas saistīts ar ierobežojumu, ka atpirkšana pieļauta tikai dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā. Minētajās teritorijās zemes privātpersonām pieder tikai atsevišķos gadījumos, līdz ar to zemes atpirkšanai kā kompensāciju mehānismam praktiskā pielietojamība ir tikai teorētiska.

4.2. Sociālie - sabiedriskie aspekti un ieinteresēto pušu viedokļi

Tālāk ir apkopts iesaistīto pušu viedoklis par zemes atpirkšanu un maiņu:

- LMSP - ieviest īpašuma maiņu, pārskatot esošo aizsargājamo teritoriju tīklu. Īpašuma vērtību būtu jānosaka pēc iepriekš izstrādātiem kritērijiem, ņemot vērā audzes un zemes vērtību, īpašuma atrašanās vietu, infrastruktūras pieejamību u.c. (LMSP, 15.10.2019.).
- Meža īpašnieki (LIFE IP LatViaNature ietvaros 2021.gadā veiktā 599 īpašnieku aptauja) – 36% respondentu dotu priekšroku zemes maiņai pret līdzcērtīgu īpašumu (LIFE IP LatViaNature npublicētie dati, 2022).

- Darba grupa - netika panākta vienošanās par zemes atpirkšanu, kas ietver gan būvniecības aizliegumu kompensāciju, gan citus gadījumus. Jākompensē tikai tajos gadījumos, kad ierobežojums uzlikts pēc tam, kad persona kļuvusi par īpašnieku. Ja īpašuma iegādes brīdī (minētais attiecināms arī uz īpašuma mantošanu) tas jau ir bijis aprobežots, tad personai nav pamata pieprasīt kompensāciju par ierobežojumiem, kuri jau pastāvēja iegādes brīdī un bija zināmi.
- Meža īpašnieki (LMĪB projekta "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās" ietvaros 2019.gadā veiktā 255 īpašnieku aptauja) – vairāki īpašnieki ieteica ieviest vienreizējās kompensācijas un atjaunot meža zemes maiņu (Latvijas Meža īpašnieku biedrība, 2019).
- DAP - jāpaplašina zemes atpirkšanas iespējas vai nu paplašinot kategorijas, kurās iespējama zemes atpirkšana (mikroliegumi, dabas liegumi, dabas lieguma zonas), vai nedefinējot kategorijas, bet nosakot, ka zemes atpirkšana iespējama zemēs, kur aizliegta mežsaimnieciskā darbība un, iespējams, arī galvenā cirte. Tā vietā, lai lemtu par vienreizējās kompensācijas atjaunošanu, būtu jāstiprina zemes atpirkšanas mehānisms, lai nerastos situācija, ka pēc relatīvi īsa laika (5-10 gadiem) zemes īpašnieki (vai mantinieki) vēlas saņemt papildu kompensāciju vai atjaunot tiesības veikt saimniecisko darbību (DAP, 15.10.2019.).
- LOB un LDF - jāpaplašina zemes atpirkšanas iespējas visās teritorijās, kur dabas aizsardzības mērķu dēļ noteikts galvenās cirtes aizliegums (t.sk. pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums). Vienreizēja maksājuma gadījumā aicina paredzēt atbilstošu rīcību, ja aizsargājamā vērtība tiek zaudēta un aizsardzības režīms tiek atcelts. Piemēram, ja vienreizējas maksājuma aprēķina pamatā ir koksnes tirgus cena, tad gadījumā, ja mežs tiek nocirsts, meža īpašniekam saņemtā kompensācija būtu jāatmaksā (LOB, 15.10.2019.; LDF, 15.10.2019.).
- LPS - jādiskutē par zemes atpirkšanas iespēju attiecībā uz apbūvei paredzēto zemi – ja uz apbūvējamās zemes tiek veidots mikroliegums, tad pirms tā izveides, zeme ir jāatpērk par tirgus vērtību (LPS, 15.10.2019.).
- Gadījumi, kad valsts var piedāvāt īpašumu atpirkt, būtu jānosaka normatīvajos aktos, bet maksājumam būtu jābūt līdzvērtīgam vienreizējas kopējās vērtības kompensācijai, papildus pieskaitot arī zemes vērtību. Vienreizējas kompensācijas gadījumā būtu jānovērtē kokaudzes augošās koksnes krāja un jākompensē vienreizēja kopējā vērtība, atbilstoši audzes vecumam un sastāvam, bet turpmākajos gados papildus jākompensē ikgadējais vērtības pieaugums. Minētajā gadījumā uz noteiktu laiku uzliktie ierobežojumi un kompensācijas apmērs būtu jāatrunā starp zemes īpašnieku un valsti noslēgtajā terminētajā līgumā (LMĪB, 15.10.2019.).
- LMSP - zemes atpirkšanas procesam būtu jānotiek stingri noteiktā, zemes īpašnieka interesēm atbilstošā termiņā, piemēram, samaksa un ieraksts par zemes īpašnieka maiņu Zemesgrāmatā tiek veikts 30 dienu laikā pēc līguma parakstīšanas. Īpašuma atpirkšanu vajadzētu paredzēt dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervātā, stingrā režīmā vai regulējamā režīma zonā, kā arī ainavu aizsargājamās apvidos un īpašumos, kur atrodas būves. Aprēķinā būtu jāņem vērā reģiona novērtējums - īpašuma atrašanās vieta, koplietošanas ceļu tīkla pieejamība, attālums līdz koksnes pārstrādes/iegādes vietām un meža augšanas apstākļu tipiem; jāpiemēro mežsaimniecības uzņēmumu pieņemtās diskonta likmes; banku depozītu likmes; jāpārskata maksājumu atbilstība tirgus situācijai ik pēc 2-3 gadiem, nemainot likmi uz leju vairāk kā 10% robežās. Papildus iepriekšminētajam var paredzēt iespēju vienoties par kopējās summas samaksas termiņu un nosacījumiem, piemēram, 25% no kopējās summas tiek izmaksāti pēc līguma noslēgšanas, bet pārējā summa izmaksāta 5 līdz 10 gadu laikā. Ja tiktu slēgta vienošanās par vienreizēju maksājumu, īpašumtiesībām vajadzētu saglabāties ar nosacījumu, ka vienošanos pēc

laika var pārskatīt, un vienošanās būtu jāatrunā noteikumi par īpašnieka atbildību par dabas vērtību aizsardzību. Vienreizējs maksājums būtu jāparedz, sākot ar 0,01 ha platību, un informācijai par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpašnieku mežos jābūt pieejamai VMD un DAP datu bāzēs (LMSP, 15.10.2019.).

V. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi

Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 1.panta otrās daļas 5.punkts paredz, ka ar NĪN neapliekamā ar MK apstiprināto sarakstu — zemi ĪADT, kurās ar likumu aizliegta saimnieciskā darbība, un šajās teritorijās esošās dabas aizsardzībai izmantojamās ēkas un inženierbūves (Saeima, 1997).

MK 04.02.2014. noteikumu Nr.75 "Noteikumi par atsevišķām ar nekustamā īpašuma nodokli neapliekamām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" 1.punktā noteiktas ĪADT, kuras netiek apliktas ar NĪN. Tajā ietvertas **39 īpaši aizsargājamas dabas teritorijas vai to zonas**. Sarakstā ietverti dabas rezervāti un dažādu ĪADT stingrā režīma zona un regulējamā režīma zonas (Ministru kabinets, 2014).

Likuma "Par nekustamā īpašuma nodokli" 3.pantā noteiktas NĪN likmes. Tās ir no 0,2 līdz 3 procentiem **no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības**. Līdz ar to faktisko nodokļa maksājumu zemes īpašniekam lielā mērā nosaka noteiktā kadastrālā vērtība, kas tālāk ietekmē nekustamā īpašuma nodokļa apmēru (Saeima, 1997).

Saskaņā ar Nekustamā īpašuma valsts kadastra likuma 66.pantu kadastrālo vērtēšanu veic VZD. Kadastrālās vērtēšanas process ietver: 1) kadastrālo vērtību bāzes izstrādi; 2) kadastrālās vērtības aprēķinu (Saeima, 2005b).

Atbilstoši **MK 18.02.2020. noteikumu Nr.103** "Kadastrālās vērtēšanas noteikumi" (turpmāk – MK noteikumi Nr.103) 3.punktu, nosakot kadastra objekta (zeme un būves) kadastrālo vērtību, ņem vērā šādus vērtību ietekmējošos faktoros:

- 1) objektu raksturojošie rādītāji – platība, būvniecības periods, būves nolietojums, labiekārtojums, zemes kvalitāte un citi objekta fiziskie rādītāji;
- 2) lietošanas mērķis un veids;
- 3) **apgrūtinājumi**;
- 4) vērtību bāze – viena kvadrātmetra vērtība, kas noteikta atbilstoši nekustamā īpašuma tirgus darījumiem nekustamā īpašuma grupai attiecīgajā vērtību zonā;
- 5) **vērtību zonējums** (atrašanās, izvietojums), sadalot valsts teritoriju apgabalos, kuru nosaka, izvērtējot nekustamā īpašuma tirgus informāciju, infrastruktūras nodrošinājumu un teritoriālo plānojumu.

MK noteikumi Nr.103 3.pielikumā norādīti zemes kadastrālās vērtības aprēķinā izvērtējamie apgrūtinājumi. Tas ietver arī šādus apgrūtinājumus: dabas rezervāta stingrā režīma zonas teritorija; nacionālā parka dabas rezervāta stingrā režīma zonas teritorija; dabas lieguma stingrā režīma zonas teritorija; dabas parka stingrā režīma zonas teritorija.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr.103 23.punktu vērtību zonējuma izstrādē vērtību zonu izdalīšanai un kadastrālo vērtību bāzes rādītāju noteikšanai izmanto: esošās apbūves raksturu, vietējās pašvaldības teritorijas plānojumu un detālplānojumu; nekustamā īpašuma tirgus informāciju (pirkuma darījumi, nomas darījumi, būvizmaksas, tīmekļvietnēs publiski pieejamā piedāvājumu un pieprasījumu informācija); informāciju par citiem nekustamā īpašuma vērtību ietekmējošiem faktoriem (**nekustamā īpašuma izmantošanas ierobežojumi, tai skaitā atrašanās īpaši aizsargājamā dabas teritorijā**, apbūves raksturs un intensitāte, tehniskās (transporta, sakaru, enerģētikas, ūdensapgādes) un sociālās (izglītības, zinātnes, veselības un sociālās aprūpes, valsts pārvaldes, sabiedrisko pakalpojumu, kultūras un rekreācijas objekti) infrastruktūras nodrošinājums) (Ministru kabinets, 2020).

2019.gada 31.maijā VK publicēja revīzijas ziņojumu "Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi" kā mērķis bija novērtēt, vai valstī šobrīd noteiktie un spēkā esošie nodokļu atvieglojumi sasniedz tiem noteiktos mērķus, vai tiek uzraudzīta un izvērtēta to ieviešana, pieņemot attiecīgus lēmumus par atvieglojumu atcelšanu, maiņu vai jaunu atvieglojumu ieviešanu.

Revīzijā tika konstatēts, ka *valstī ir sadrumstalota un bieži vien bezmērķīga, t.i., uz konkrētu problēmu risināšanu nevērsta atvieglojumu sistēma, kurā vieniem un tiem pašiem atbalsta saņēmējiem pieejamie atvieglojumi nav savstarpēji salāgoti, kā arī tie nedarbojas sinerģijā ar citiem pieejamajiem valsts stimuliem.*

Revīzijā konstatēto nepilnību novēršanai VK sniedza FM divus ieteikumus:

1. Lai nodrošinātu, ka nodokļu atvieglojumu piemērošanas rezultātā iedzīvotāju un komersantu rīcībā palikušie līdzekļi palīdz sasniegt valsts mērķus un prioritātes, turpinot Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēs iekļauto uzdevumu par atsevišķu nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu, iekļaut nodokļu politikas pamatnostādņēs nākamajam periodam konkrētu darbību plānu un termiņus secīgi un sistēmiskai spēkā esošo nodokļu atvieglojumu pārskatīšanai, kas veicama FM sadarbībā ar nozaru ministrijām, definējot to mērķus, kā arī nosakot konkrētus sasnieguma rādītājus, kas ļautu novērtēt mērķu sasniegšanas pakāpi, izpildes termiņš - 2020.gada 31.maijs.

2. Lai nodrošinātu, ka sākotnējā situācijas izvērtējumā identificētās problēmas tiek novērstas un nodokļu atvieglojumi darbojas pilnvērtīgi un saskaņoti ar pārējo nozarēs pieejamo atbalstu (personai, komersantam vai nozarei piešķirtais valsts atbalsts - dotācijas, tiešmaksājumi, granti, stipendijas u.tml.), FM koordinēt spēkā esošo nodokļu atvieglojumu un to efektivitātes izvērtēšanu un konsultēt nozaru ministrijas, izpildes termiņš - 2024.gada 30.decembris (Valsts kase, 2019).

Ņemot vērā VK revīzijā konstatēto un ieteikto, FM ir sniegusi sākotnējo situācijas problēmu izvērtējumu un sagatavojusi *Plānu spēkā esošo nodokļu atvieglojumu mērķu un sasnieguma rādītāju definēšanai*, nosakot atbildīgās institūcijas un termiņus spēkā esošo nodokļu atvieglojumu pārskatīšanai un definējot to mērķus, kā arī nosakot konkrētus sasnieguma rādītājus, kas ļautu novērtēt mērķu sasniegšanas pakāpi, kā ietvaros:

- ZM līdz 2022.gada 30.decembrim jādefinē šāda NĪN atvieglojuma mērķis un sasnieguma rādītāji: *lauku zemēm, ja to platība pārsniedz 3 ha, un, ja vismaz viens no noteiktajiem lietošanas mērķiem ir "Lauksaimniecības zeme", "Mežsaimniecības zeme un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kurās saimnieciskā darbība ir aizliegta ar normatīvo aktu" vai "Ūdens objektu zeme", līdz 2025.gadam NĪN aprēķina no speciālās vērtības, ko nosaka īpaši nodokļa aprēķinam;*

- VARAM līdz 2021.gada 30.decembrim jādefinē šāda NĪN atvieglojuma mērķis un sasnieguma rādītāji: *ar nekustamā īpašuma nodokli neapliek saskaņā ar Ministru kabineta apstiprināto sarakstu — zemi īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kurās ar likumu aizliegta saimnieciskā darbība, un šajās teritorijās esošās dabas aizsardzībai izmantojamās ēkas un inženierbūves (likuma 1.panta otrās daļas 5.punkts)* (Finanšu ministrija, 2020).

VI. Dabas resursu nodoklis

Dabas resursu nodokļa likuma 2.pants paredz, ka DRN *mērķis ir veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu, samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju, veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu, atbalstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus*. Tādējādi DRN no vienas puses ierobežo videi nelabvēlīgas darbības un no otras puses nodrošina finansējumu vides aizsardzības pasākumu īstenošanai.

Likumā kā dabas resursi uzskaitīti: dabas daļas, arī augsne, grunts, zemes dzīles, gaiss, ūdeņi, **bioloģiskā daudzveidība**.

Likuma 4.pantā un likuma pielikumos uzskaitīti ar nodokli apliekamie objekti un nodokļa likmes.

Saskaņā ar likuma 28.panta otro daļu nodokļa maksājumus par dabas resursu ieguvī vai izmantošanu vai vides piesārņošanu (izņemot šā panta trešajā un ceturtajā daļā minētos gadījumus) limitos noteiktajos apmēros ieskaita:

- 1) 60 procentus — valsts pamatbudžetā;
- 2) 40 procentus — tās vietējās pašvaldības pamatbudžetā, kuras teritorijā tiek veikta attiecīgā darbība.

Atbilstoši likuma 29.pantam **pašvaldības pamatbudžeta līdzekļi, kas iegūti no nodokļa maksājumiem, un pašvaldības izveidotā vides aizsardzības fonda līdzekļi izmantojami tikai tādu pasākumu un projektu finansēšanai, kuri saistīti ar vides aizsardzību**, piemēram, ar izglītību un audzināšanu vides aizsardzības jomā, vides monitoringu, **bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un aizsardzību**, gaisa aizsardzību un klimata pārmaiņām, vides un dabas resursu izpēti, novērtēšanu, atjaunošanu, ūdeņu aizsardzību, augšņu un grunts aizsardzību un sanācību, vides aizsardzības iestāžu un sabiedrisko vides inspektoru veikspējas stiprināšanu, atkritumu apsaimniekošanu, radioaktīvo atkritumu pārvaldību. Pašvaldība pamatbudžeta līdzekļus vai pašvaldības izveidotā vides aizsardzības fonda līdzekļus var izmantot arī kā kompensāciju atkritumu poligona ietekmes zonā dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Pašvaldība var veidot pašvaldības vides aizsardzības fondu, izmantojot pamatbudžeta līdzekļus, kas iegūti no nodokļa maksājumiem (Saeima, 2005c).

Lai gan atbilstoši DRN likumā noteiktajam DRN maksājumi ir jāveic pašvaldības pamatbudžetā, saskaņā ar pašvaldību gada pārskatiem no 2008.–2019.gadam vairāk kā 81% no kopējiem ieņēmumiem par DRN maksājumiem ir bijuši pašvaldību speciālajos budžetos (Valsts kase, 2008-2020a). Jāpiebilst, ka

visos gadījumos, kad ieņēmumi par DRN maksājumiem ir norādīti pašvaldību speciālajos budžetos, tie ir bijuši vienīgie pašvaldību speciālā budžeta nodokļu ieņēmumi.

Informācija par valsts un pašvaldību budžeta ieņēmumiem no DRN maksājumiem par periodu no 2008.-2020.gadam ir apkopota 10.tabulā. Detalizētu informāciju skatīt 2.pielikumā. Minētajā laika periodā ieņēmumi no DRN maksājumiem pašvaldību budžetā ir bijuši robežās no 0,15 – 0,45% no kopējiem pašvaldību ieņēmumiem, procentuāli vislielākie 2014. un 2015.gadā, savukārt valsts budžetā - no 0,18 – 0,41%, procentuāli vislielākie 2020.gadā (Valsts kase, 2008-2020a; Valsts kase, 2008-2020b). Informācija par ieņēmumiem no DRN maksājumiem valsts budžetā var būt neobjektīva, jo Latvijas Republikas gada pārskatos ir norādīti tikai ieņēmumi no DRN maksājumiem pamatbudžetā, taču nodokļu ieņēmumi speciālajā budžetā nav atšifrēti, tādēļ nav zināms, vai DRN ir iekļauts (lai gan atbilstoši DRN likumam, maksājumi būtu jāieskaita valsts pamatbudžetā). Nav novērotas pazīmes, ka attiecīgajā laika periodā ieņēmumi no DRN maksājumiem attiecībā pret kopējiem valsts un pašvaldību budžeta ieņēmumiem būtu palielinājušies.

Nav iespējams izvērtēt, vai pašvaldību pamatbudžeta līdzekļi, kas iegūti no DRN maksājumiem tikuši izmantoti atbilstoši DRN likuma 29.pantā noteiktajam - tikai tādu pasākumu un projektu finansēšanai, kas saistīti ar vides aizsardzību, tostarp bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un aizsardzību (Saeima, 2005c), jo nav pieejama informācija par iegūto DRN maksājumu izlietojumu.

DRN likums nenosaka, kā būtu jāizmanto pašvaldības speciālā budžeta līdzekļi, kas iegūti no nodokļa maksājumiem. Ņemot vērā, ka saskaņā ar pašvaldību gada pārskatiem no 2008.-2019.gadam vairāk kā 81% no kopējiem ieņēmumiem par DRN maksājumiem ir bijuši pašvaldību speciālajos budžetos, tie teorētiski var tikt izmantoti DRN likumā nenoteiktu pasākumu un projektu finansēšanai.

10.tabula. Valsts un pašvaldību budžeta ieņēmumi no DRN maksājumiem (Valsts kase, 2008-2020a; Valsts kase, 2008-2020b)

Gads	Pašvaldību budžeta ieņēmumi (euro)		Valsts budžeta ieņēmumi (euro)**		Ieņēmumi no DRN maksājumiem pret kopējiem budžeta ieņēmumiem, %	
	No DRN maksājumiem	Kopā	No DRN maksājumiem	Kopā	Pašvaldību budžetā, %	Valsts budžetā, %
2008	4 352 552	2 806 479 929	4 945 583	2 671 590 472	0,16	0,19
2009	3 457 995	2 259 233 961	4 945 583	2 671 590 472	0,15	0,19
2010	4 792 083	1 983 509 134	5 371 322	2 622 746 526	0,24	0,20
2011	6 710 353	2 050 881 024	5 641 489	2 909 180 901	0,33	0,19
2012	8 710 392	2 065 178 254	6 141 482	3 405 690 010	0,42	0,18
2013	9 648 945	2 189 971 077	6 639 695	3 401 395 575	0,44	0,20
2014	10 065 438	2 236 847 736	10 044 275	4 939 232 197	0,45	0,20
2015	10 278 688	2 272 786 904	11 434 070	5 093 098 527	0,45	0,22
2016	8 046 558	2 358 242 157	9 815 267	5 161 525 054	0,34	0,19
2017	8 980 150	2 627 091 413	16 645 379	5 387 686 867	0,34	0,31
2018	11 375 413	2 822 226 330	18 763 510	6 324 592 450	0,40	0,30
2019	12 857 985	2 941 088 337	17 590 451	6 429 636 570	0,44	0,27
2020*	7 745 857	2 816 018 980	26 472 724	6 442 650 441	0,28	0,41

*Informācija par ieņēmumiem no DRN maksājumiem pašvaldību speciālajos budžetos ziņojuma sagatavošanas brīdī vēl nav publicēta

** Norādīta informācija tikai par ieņēmumiem pamatbudžetā, jo nodokļu ieņēmumi speciālā budžetā nav atšifrēti un nav zināms, vai DRN ir iekļauts

Secinājumi

Līdzšinējie atbalsta mehānismi Latvijā snieguši nozīmīgu ieguldījumu dabas vērtību saglabāšanai privātajās zemēs. 2021. gadā gandrīz 50 000 ha mežu un vairāk nekā 43 000 ha bioloģiski vērtīgu zālāju tika aizsargāti, sniedzot zemes īpašniekiem finansiālu atbalstu dabas vērtību saglabāšanai. Būtisku atbalstu saņēmuši arī zemes īpašnieki un lietotāji, kuru zemēs postījumus nodarījuši īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieki, radot zaudējumus augkopības, akvakultūras, lopkopības vai biškopības jomās.

Sniegtais atbalsts zemes īpašniekiem prasījis nozīmīgus finansiālus ieguldījumus gan no valsts, gan ES fondu līdzekļiem. 2021. gadā kompensācijās par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem izmaksāti vairāk nekā 4,6 miljoni *euro*, savukārt bioloģiski vērtīgu zālāju uzturēšanai sniegts atbalsts vairāk nekā 4,5 miljonu *euro* apmērā. Īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensēšanai laika posmā no 2017. līdz 2021. gadam izmaksāti vairāk nekā 3,3 miljoni *euro*.

➤ **Kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem**

Analizējot tiesu praksi, konstatēts, ka zemes īpašnieki atsevišķos gadījumos izrādījuši nesamierinātību ar saimnieciskās darbības ierobežojumu noteikšanu un ar to saistītajām kompensācijām, pārsūdzot pieņemtos lēmumus tiesu instancēs. Tiesu prakse liecina, ka vairumā gadījumu tiesa valsts iestāžu lēmumus šajos jautājumos atzinusi par tiesiskiem. Līdz ar to nav konstatētas būtiskas nepilnības, raugoties no tiesiskā skatu punkta.

Neskatoties uz iepriekš minēto, komunikācija ar ieinteresētajām pusēm un īpašnieku aptauju rezultāti liecina, ka būtiska daļa mežu īpašnieku nav apmierināti ar saimnieciskās darbības ierobežojumu noteikšanas kārtību, apmēru, kā arī pieejamo kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem apmēru.

Vislielākā neapmierinātība par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, galvenokārt, saistīta ar kompensāciju apmēru, kas ir nepietiekams, lai kompensētu zaudētos ienākumus no mežsaimnieciskās darbības. Tāpat ir iebildumi par kompensāciju izmaksas kārtību (ikgadējās kompensācijas), norādot uz nepieciešamību kompensāciju izmaksāt vienā vai dažos maksājumos, kā arī atcelt nepieciešamību pieteikties kompensācijām katru gadu atkārtoti. Lielākā daļa aptaujāto meža īpašnieku atbalsta kompensācijas vērtības noteikšanu atbilstoši niegūtajam finansiālajam labumam no mežsaimnieciskās darbības ierobežojuma.

VARAM izveidotās darba grupas⁴ dalībnieki uzsvēra nepieciešamību mainīt ierobežojumu noteikšanas pieeju, ieviešot brīvprātīgus mehānismus (līgumisku pieeju), saskaņā ar kuru zemes īpašniekam ir tiesības lemt par dalību atbalsta programmā, izvairoties no piespiedu pieejas ierobežojumu noteikšanā. No valsts institūciju puses tiek aktualizēta nepieciešamība pilnveidot zemes

⁴ VARAM 2019.gada 18.septembra rīkojums Nr.1-2/116 "Par darba grupas izveidošanu kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos pilnveidošanai"; VARAM 2020.gada 30.janvāra rīkojums Nr.1-2/22 "Par darba grupas izveidošanu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos sistēmas pilnveidošanai"

atpirkšanas tiesisko regulējumu, paplašinot kategorijas, kurās iespējama zemes atpirkšana (mikrolielumos, dabas lielumos, dabas lieguma zonās).

Vairāku aptauju rezultāti liecina par meža īpašnieku neapmierinātību ar komunikāciju ar valsts institūcijām. Tiek minēts skaidras, izprostošas un vienkāršas komunikācijas trūkums gan saistībā ar ierobežojumu noteikšanu, gan kompensāciju pieteikšanas kārtību.

➤ **Atbalsta maksājumi par bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanu**

Izvērtējuma ietvaros netika konstatēti nozīmīgi tiesiskie strīdi saistībā ar atbalsta maksājumu piešķiršanu bioloģiski vērtīgu zālāju saglabāšanas kontekstā.

Lielākā daļa aptaujāto zālāju īpašnieku norāda, ka būtu nepieciešams finansiāls atbalsts, lai zālāju apsaimniekošana būtu ekonomiski pievilcīga, t.sk. speciālas tehnikas iegādei un nomaī, infrastruktūras izveidošanai un pilnveidei. Tāpat būtu jāveicina sadarbība starp zālāju īpašniekiem noganīšanā, nopļautās zāles realizācijā un tehnikas izmantošanā.

Lai saglabātu zālāju dabas daudzveidību, iesaistītās institūcijas uzsver nepieciešamību vairāk fokusēties uz rezultāt-orientētu pieeju, saskaņā ar kuru atbalsta maksājumi ir sasaistīti ar sasniegtajiem rezultātiem zālāja bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā nevis veiktajiem apsaimniekošanas pasākumiem. Savukārt aptaujātie zālāju īpašnieki dotu priekšroku kombinētajam atbalstam, kas tiek saņemts, ja noteiktā periodā zālājā nav samazinājusies/ir palielinājusies bioloģiskā daudzveidība, un ir ievērotas apsaimniekošanas pamatprasības.

LAP 2014. – 2020. gada īstenošanas analīze liecina, ka biotopu aizsardzības stāvokļa uzlabošanai būtu nepieciešami elastīgāki, taču mērķtiecīgāki BDUZ atbalsta nosacījumi, un tos būtu nepieciešams sinerģiski papildināt ar citiem uz zālāju bioloģiskās daudzveidības uzlabošanu vērstiem pasākumiem, t.sk. rezultāt-orientētiem. Tāpat būtu nepieciešams ieviest botāniskās daudzveidības monitoringu, kas kalpotu kā agrās brīdināšanas sistēma un būtu signāls nosacījumu, kas nelabvēlīgi ietekmē bioloģisko daudzveidību, maiņai.

Zālāju īpašnieki uzskata, ka būtu nepieciešami vairāk izglītojoši pasākumi un konsultatīvais atbalsts par ilggadīgo zālāju apsaimniekošanu, iesaistot zālāju ekspertus.

➤ **Nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensēšana**

Attiecībā uz nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarīto postījumu kompensāciju sistēmu šobrīd ir pārāgrī izdarīt secinājumus, ņemot vērā, ka MK noteikumi Nr.114 stājās spēkā vien 2021.gadā, līdz ar to nav pagājis pietiekami ilgs periods, lai novērtētu jauno noteikumu efektivitāti. VARAM izveidotajā darba grupā bija pretrunīgi viedokļi par kompensācijām par īpaši aizsargājamo nemedījamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem postījumiem, tādēļ ir nepieciešama turpmāka diskusija par zemes īpašnieku pašrisku zaudējumu kompensēšanā un risku pret savvaļas dzīvnieku postījumiem apdrošināšanu.

➤ **Dabas resursu nodoklis**

Laika periodā no 2008.-2020.gadam ieņēmumi no DRN maksājumiem pašvaldību budžetā ir bijuši robežās no 0,15 – 0,45% no kopējiem pašvaldību ieņēmumiem. DRN likumā noteikts, ka pašvaldību

pamatbudžeta līdzekļi, kas iegūti no DRN maksājumiem jāizmanto tikai tādu pasākumu un projektu finansēšanai, kas saistīti ar vides aizsardzību, tostarp bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu un aizsardzību, taču nav pieejama informācija par iegūto DRN maksājumu izlietojumu. DRN likums nenosaka, kā būtu jāizmanto pašvaldības speciālā budžeta līdzekļi, kas iegūti no DRN maksājumiem, kas laika periodā no 2008.-2019.gadam ir bijuši vairāk kā 81% no kopējiem ieņēmumiem par DRN maksājumiem.

Apkopojot iepriekš minēto, secināms, ka galvenie izaicinājumi atbalsta mehānismu dabas daudzveidības saglabāšanai darbībā ir sociāli-ekonomiskajos aspektos (it īpaši mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu kontekstā). Lai gan līdzšinējā sistēma, raugoties no tiesiskā skatu punkta, darbojas pietiekami efektīvi, tomēr būtiska daļa zemes īpašnieku ir neapmierināti ar kompensāciju apmēru un izmaksas kārtību, kas rada negatīvu attieksmi pret dabas vērtību saglabāšanas nepieciešamību valstī kopumā.

Izmantotā literatūra

Agroresursu un ekonomikas institūts. (2019a). LAP 2014 - 2020 novērtēšana paplašinātajam Ikgadējam īstenošanas ziņojumam 2019. Ielādēts no <https://www.arei.lv/lv/2019-gads-0>

Agroresursu un ekonomikas institūts. (2019b). Latvijas Lauku attīstības programmas 2014.-2020.gadam ietekme uz bioloģisko daudzveidību: ES nozīmes aizsargājamo zālāju biotopu botāniskā daudzveidība. Ielādēts no <https://www.arei.lv/lv/2019-gads-0>

Baranovskis, Ģ. (2017). *Mikroliedumu sistēmas novērtējums sugu un biotopu aizsardzības jomas ekspertu skatījumā*. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. LU 75. zinātniskās konferences referātu tēzes. Ielādēts no <https://www.geo.lu.lv/petnieciba/lu-zinatniskas-konferences/lu-gzzf-zinatnisko-konferencu-tezu-krajumi/>

Baranovskis, Ģ. (2019). Mikroliedumu veidošana privātajās meža zemēs. Zemes īpašnieka viedokļa nozīme mikroliedumu izveides procesā 2013.-2017.gadā. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. LU 77. zinātniskās konferences referātu tēzes. Ielādēts no <https://www.geo.lu.lv/petnieciba/lu-zinatniskas-konferences/lu-gzzf-zinatnisko-konferencu-tezu-krajumi/>

Dabas aizsardzības pārvalde. (2019). *Ziņojums Eiropas Komisijai par ES nozīmes biotopu (dzīvotņu) un sugu aizsardzības stāvokli Latvijā. Novērtējums par 2013.-2018. gada periodu*. Dabas aizsardzības pārvalde. Ielādēts no <https://www.daba.gov.lv/lv/media/5696/download>

Dzenovska, I. (2018). *Problēmu definējums. Mežu apsaimniekošana aizsargājamās dabas teritorijās. LMĪB projekts "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās"*. Ielādēts no https://mezaipasniki.lv/sites/default/files/media/documents/2021-02/zinojums_problemasdef_final_idzenovska.pdf

Eiropas Parlaments un Padome. (2013). *Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1305/2013 (2013. gada 17. decembris) par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA) un ar ko atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1698/2005*. Ielādēts no <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:02013R1305-20210625&from=LV>

Finanšu ministrija. (2020). *Informatīvs ziņojums par spēkā esošo nodokļu atvieglojumu izvērtēšanu*. Ielādēts no <https://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu-atvieglojumi>

- Ikauniece (red.), S. (2017). *Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā. 6. sējums. Meži*. Sigulda: Dabas aizsardzības pārvalde. Ielādēts no <https://www.daba.gov.lv/lv/biotopu-saglabasanas-vadlinijas>
- Lakovskis, P. (2017). *Vides pasākumu novērtējums lauku attīstības politikā*. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. LU 75. zinātniskās konferences referātu tēzes. Ielādēts no <https://www.geo.lu.lv/petnieciba/lu-zinatniskas-konferences/lu-gzzf-zinatnisko-konferencu-tezu-krajumi/>
- Latvijas Meža īpašnieku biedrība. (2019). *Meža īpašnieku aptauja par meža apsaimniekošanas mērķiem un to ietekmējošiem faktoriem. LMĪB projekts "Meža īpašnieku izglītošana un iesaiste lēmumu pieņemšanā par meža apsaimniekošanu aizsargājamās dabas teritorijās"*. Ielādēts no https://mezaipasnieki.lv/sites/default/files/media/documents/2021-02/meza_ipasnieku_aptauja_l.vilkriste.pdf
- Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments. (2010.) *Tiesības uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās; īpašuma tiesību ierobežojums; taisnīgs atlīdzinājums*. Spriedums lietā Nr.SKA 35/2010 (2010. gada 10. Jūlijs).
- Ministru kabinets. (2006. gada 21.marts). *Kārtība, kādā novērtē atlīdzības apmēru par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, kā arī izmaksā un reģistrē atlīdzību: MK noteikumi Nr.219*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/131799-kartiba-kada-noverte-atlīdzības-apmeru-par-saimnieciskas-darbības-ierobežojumiem-ipasi-aizsargajamas-dabas-teritorijas>
- Ministru kabinets. (2010. gada 23.marts). *Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības lauku attīstības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides un lauku ainavas uzlabošanai: MK noteikumi Nr.295*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/207288-noteikumi-par-valsts-un-eiropas-savienības-lauku-attīstības-atbalsta-pieskirsanu-administresanu-un-uzraudzību-vides-un-lauku>
- Ministru kabinets. (2013. gada 17.septembris). *Noteikumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kuriem pienākas kompensācija, tās izmaksas nosacījumiem, kārtību un apmēru: MK noteikumi Nr.891*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/260422-noteikumi-par-saimnieciskas-darbības-ierobežojumiem-par-kuriem-pienakas-kompensacija-tas-izmaksas-nosacijumiem-kartibu-un-apmeru>
- Ministru kabinets. (2014. gada 4.februāris). *Noteikumi par atsevišķām ar nekustamā īpašuma nodokli neapliekamām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/264344-noteikumi-par-atsevīskam-ar-nekustama-ipasuma-nodokli-neapliekamam-ipasi-aizsargajamam-dabas-teritorijam>
- Ministru kabinets. (2015. gada 7.aprīlis). *Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides, klimata un lauku ainavas uzlabošanai 2014.–2020.gada plānošanas periodā, kā arī pārejas laikā 2021. un 2022. gadā: MK noteikumi Nr.171*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/273532-noteikumi-par-valsts-un-eiropas-savienības-atbalsta-pieskirsanu-administresanu-un-uzraudzību-vides-klimata-un-lauku-ainavas>
- Ministru kabinets. (2016. gada 7.jūnijs). *Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedijamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai: MK noteikumi Nr.353*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/282681-kartiba-kada-zemes-ipasniekiem-vai-lietotajiem-nosakami-to-zaudejumu-apmeri-kas-saistiti-ar-ipasi-aizsargajamo-nemedijamo-sugu->
- Ministru kabinets. (2020. gada 18.februāris). *Kadastrālās vērtēšanas noteikumi: MK noteikumi Nr.103*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/312662-kadastralas-vertesanas-noteikumi>
- Ministru kabinets. (2021. gada 18.februāris). *Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedijamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai: MK noteikumi Nr.114*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/321153-kartiba-kada-zemes->

ipasnikiem-vai-lietotajiem-nosakami-to-zaudejumu-apmeri-kas-saistiti-ar-ipasi-aizsargajamo-nemedijamo-sugu-

- Rūsiņa (red.), S. (2017). *Aizsargājamo biotopu saglabāšanas vadlīnijas Latvijā. 3.sējums. Dabiskās pļavas un ganības*. Sigulda: Dabas aizsardzības pārvalde.
- Saeima. (1997. gada 4. jūnijs). *Likums "Par nekustamā īpašuma nodokli"*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/43913-par-nekustama-ipasuma-nodokli>
- Saeima. (2000. gada 16.marts). *Sugu un biotopu aizsardzības likums*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/3941-sugu-un-biotopu-aizsardzibas-likums>
- Saeima. (2005a. gada 30.jūnijs). *Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/112279-par-zemes-ipasnieku-tiesibam-uz-kompensaciju-par-saimnieciskas-darbibas-ierobezojumiem-ipasi-aizsargajamas-dabas-teritorijas>
- Saeima. (2005b. gada 1.decembris). *Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/124247-nekustama-ipasuma-valsts-kadastra-likums>
- Saeima. (2005c. gada 15.decembris). *Dabas resursu nodokļa likums*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/124707-dabas-resursu-nodokla-likums>
- Saeima. (2013. gada 4.aprīlis). *Likums "Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās"*. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/256138-par-kompensaciju-par-saimnieciskas-darbibas-ierobezojumiem-aizsargajamas-teritorijas>
- Satversmes tiesa. (2002). *Par Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumu Nr. 349 "Grozījumi Ministru kabineta 1995. gada 3. oktobra noteikumos Nr.291 "Suņu un kaķu turēšanas noteikumi"" atbilstību Satversmes 105.pantam un Ministru kabineta iekārtas likuma 14.panta 3.punktam*. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2002-01-03. (2002. gada 20. Maijs)
- Satversmes tiesa. (2012). *Par likuma "Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos" 6.panta otrās daļas 4.punkta atbilstību LR Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 105.pantam*. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2011-19-01. (2012. gada 7. Jūnijs).
- Satversmes tiesa. (2013). *Par Sugu un biotopu aizsardzības likuma pārejas noteikumu 8. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam*. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr.2013-13-01. (2014. gada 19. Marts).
- Stīpniece, A., Keišs, O., Auniņš, A., & Boiko, D. (2021). *Latvijas Vides aizsardzības fonda "Latvijas Zosu populāciju izpētes" projekta (1-08/28/2020) gala atskaite*. Rīga: Latvijas Universitātes Bioloģijas institūta Ornitoloģijas laboratorija.
- Valsts kase. (2008-2020a). *Pašvaldību gada pārskati par periodu 2008.-2020.gadam*. Ielādēts no https://e2.kase.gov.lv/pub5.5_pasv/code/pub.php?module=pub
- Valsts kase. (2008-2020b). *Latvijas Republikas gada pārskati par periodu no 2008.-2020.gadam*. Ielādēts no <https://www.kase.gov.lv/parskati-un-tames/latvijas-republikas-gada-parskats>
- Valsts kase. (2019). *Nodokļu atlaides – neredzami budžeta izdevumi: Revīzijas ziņojums*. Ielādēts no <https://www.fm.gov.lv/lv/nodoklu-atvieglojumi>
- Valsts kontrole. (2020). *Atzinums "Par Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2019.gada pārskata sagatavošanas pareizību"*. Ielādēts no <https://lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/par-vides-aizsardzibas-un-regionalas-attistibas-ministrijas-2019gada-parskata-sagatavosanas-pareizibu>

Pielikumi

1.pielikums

LAD kompensācijas par Natura 2000 meža teritorijām un atbalsta maksājumi BDUZ no 2014.-2021.gadam (DAP, 2022; LAD, 2022)

Gads	2014			2015			2016			2017		
	Atbalst-tiesīgā platība, ha	lesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	lesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	lesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	lesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR
12.2. Kompensācijas maksājums par Natura 2000 meža teritorijām												
Aizliegta mežsaimnieciskā darbība	34391	2168	2 595	6 167	484	3 165	6 631	545	3 459	14 825	1345	3696
Aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte				84	28		75	27				
Aizliegta galvenā cirte				17 386	1 431		18 134	1 493				
Aizliegta kailcirte				12 634	752		13 620	809				
10.1.1. Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos												
Bioloģiski vērtīgie zālāji	32552	3972	3 924	26 243	3 533	2 110	25 784	3 485	2 259	23 425	3403	2565
1.klases ražības zālājs vai putnu dzīvotne*				3 178	500		4 171	613		6 667	745	
2.klases ražības zālājs*				1 498	325		1 806	373		2 335	472	
3.klases ražības zālājs*				650	187		888	244		1 475	321	
4.klases ražības zālājs*				72	5		96	8		137	13	

Gads	2018			2019			2020			2021		
	Atbalst-tiesīgā platība, ha	Iesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	Iesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	Iesniegumu skaits**	Izmaksātā summa, tūkst. EUR	Atbalst-tiesīgā platība, ha	Iesniegumu skaits**	Provizoriskā summa, tūkst. EUR***
12.2. Kompensācijas maksājums par Natura 2000 meža teritorijām												
Aizliegta mežsaimnieciskā darbība	16665	1508	4118	17600	1613	4196	18859	1721	4415	20042	1850	4645
Aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte				1463	505		1482	524		1510	537	
Aizliegta galvenā cirte				26855	2060		27635	2144		28064	2200	
Aizliegta kailcirte	26215	2018										
10.1.1. Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana zālajos												
Bioloģiski vērtīgie zālāji	19361	3000	3135	15561	2769	3791	11972	2343	4245	9302	2116	4574
1.klases ražības zālājs vai putnu dzīvotne*	10421	1597		13375	2311		16021	3112		18209	3457	
2.klases ražības zālājs*	4520	953		6982	1442		8786	1924		10304	2187	
3.klases ražības zālājs*	2338	626		3526	979		4669	1393		5115	1578	
4.klases ražības zālājs*	151	13		174	14		213	16		191	20	

* ES nozīmes zālāju biotops

** Iesniegumu skaits nav unikāls, jo vienā iesniegumā var pieteikt platības uz vairākām kultūrgrupām

*** Par 2021.gadu iekļauti provizoriskie dati

2.pielikums

Valsts un pašvaldību budžeta ieņēmumi no DRN maksājumiem no 2008.-2020.gadam* (Valsts kase, 2008-2020a; Valsts kase, 2008-2020b)

Gads	Pašvaldību budžeta ieņēmumi no DRN maksājumiem (euro)			Pašvaldību pamatbudžeta un speciālā budžeta ieņēmumi no DRN maksājumiem pret kopējiem pašvaldību ieņēmumiem no DRN maksājumiem, %		Pašvaldību budžeta ieņēmumi kopā (euro)			Valsts budžeta ieņēmumi (euro)***		Ieņēmumi no DRN maksājumiem pret kopējiem budžeta ieņēmumiem, %	
	Pamatbudžetā	Speciālajā budžetā	Kopā	Pamatbudžetā, %	Speciālajā budžetā, %	Pamatbudžetā	Speciālajā budžetā	Kopā	No DRN maksājumiem	Kopā	Pašvaldību budžetā, %	Valsts budžetā, %
2008	7	4 352 545	4 352 552	0	100	2 559 313 087	247 166 842	2 806 479 929	4 945 583	2 671 590 472	0,16	0,19
2009	0	3 457 995	3 457 995	0	100	2 142 938 143	116 295 818	2 259 233 961	4 945 583	2 671 590 472	0,15	0,19
2010	389 141	4 402 942	4 792 083	8	92	1 947 045 912	36 463 222	1 983 509 134	5 371 322	2 622 746 526	0,24	0,20
2011	762 086	5 948 267	6 710 353	11	89	2 013 075 374	37 805 650	2 050 881 024	5 641 489	2 909 180 901	0,33	0,19
2012	1 147 310	7 563 082	8 710 392	13	87	2 030 209 791	34 968 463	2 065 178 254	6 141 482	3 405 690 010	0,42	0,18
2013	1 215 710	8 433 235	9 648 945	13	87	2 151 499 196	38 471 881	2 189 971 077	6 639 695	3 401 395 575	0,44	0,20
2014	1 100 977	8 964 461	10 065 438	11	89	2 189 924 343	46 923 393	2 236 847 736	10 044 275	4 939 232 197	0,45	0,20
2015	1 117 539	9 161 149	10 278 688	11	89	2 225 829 251	46 957 653	2 272 786 904	11 434 070	5 093 098 527	0,45	0,22
2016	1 060 023	6 986 535	8 046 558	13	87	2 310 591 987	47 650 170	2 358 242 157	9 815 267	5 161 525 054	0,34	0,19
2017	1 675 280	7 304 870	8 980 150	19	81	2 578 054 421	49 036 992	2 627 091 413	16 645 379	5 387 686 867	0,34	0,31
2018	1 945 365	9 430 048	11 375 413	17	83	2 766 816 285	55 410 045	2 822 226 330	18 763 510	6 324 592 450	0,40	0,30
2019	2 019 939	10 838 046	12 857 985	16	84	2 885 718 625	55 369 712	2 941 088 337	17 590 451	6 429 636 570	0,44	0,27
2020**	7 745 857		7 745 857			2 816 018 980		2 816 018 980	26 472 724	6 442 650 441	0,28	0,41

*Informācija par ieņēmumiem no DRN maksājumiem apkopota no publicētajiem valsts un pašvaldību gada pārskatiem

**Informācija par ieņēmumiem no DRN maksājumiem pašvaldību speciālajos budžetos ziņojuma sagatavošanas brīdī vēl nav publicēta

*** Norādīta informācija tikai par ieņēmumiem pamatbudžetā, jo nodokļu ieņēmumi valsts speciālajā budžetā nav atšifrēti tādēļ nav zināms, vai DRN ir iekļauts